

บทที่ 5

อารยธรรมยุคเฮลเลนนิสติก

(Hellenistic period, 336 ปี - 200/148 ปี ก.ค.ศ.)

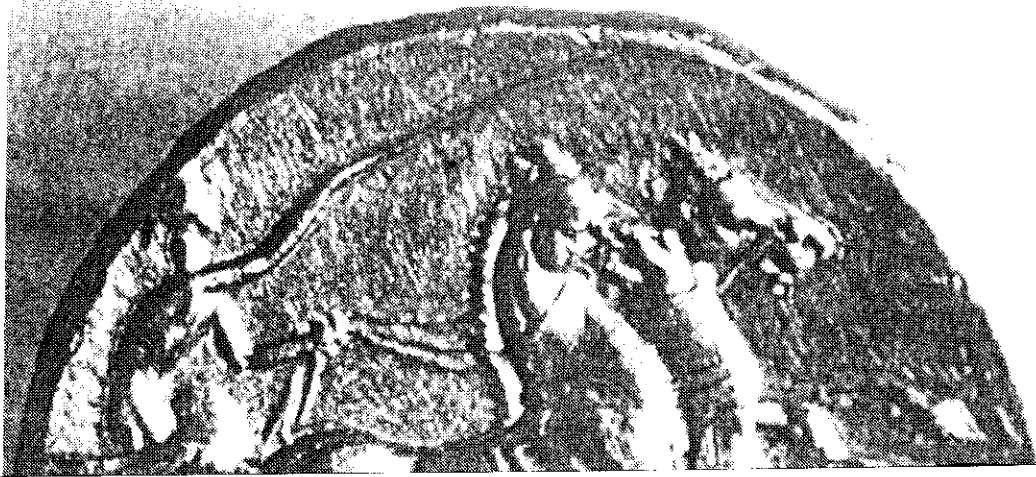
ยุคเฮลเลนนิสติกเริ่มต้นขึ้นเมื่อมาเซโดเนียพิชิตกรีซ มาเซโดเนียเป็นรัฐเล็ก ๆ ตั้งอยู่ในภาคเหนือของกรีซ เป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีพรมแดนจดทะเลอีเจียน มาเซโดเนียจึงมักจะถูกรุกรานและเผชิญความแตกแยกภายในระหว่างชาวไร่ชาวนากับเหล่าผู้เลี้ยงสัตว์ในเขตทุ่งหญ้าสั้น มาเซโดเนียเป็นเครื่องเชื่อมระหว่างชาวกรีกกับเหล่าอารยชนในภาคเหนือของทวีปยุโรป

ระบอบการปกครองของมาเซโดเนียเป็นระบอบราชาธิปไตยโดยเหล่าแม่ทัพนายกองเป็นผู้เลือกตั้งกษัตริย์ กษัตริย์ทรงครองราชย์โดยความร่วมมือของขุนนางและบรรดาผู้นำตระกูล ถึงกระนั้น การเมืองก็ไม่มีคามมั่นคงเพราะมักมีการชิงราชย์ อีกประการหนึ่ง แม้แผ่นดินจะอุดมสมบูรณ์แต่ประชาชนยากจน องค์กรจัดตั้งทั้งหลายที่มีปรากฏไม่เข้มแข็ง มาเซโดเนียจึงไม่มีบทบาทในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในยุคคลาสสิกของกรีซ

วัฒนธรรมของเฮลเลนิก (Hellenic culture) ได้แทรกซึมแผ่ซ่านเข้าไปในพระราชสำนักมาเซโดเนีย บรรดาขุนนางหนุ่มผู้รับราชการที่พระราชสำนักและในกองทัพหลวงล้วนมีฐานะดีพอที่จะใช้ชีวิตหรูหราแบบกรีซ ระบอบอภิชนาธิปไตยจึงผูกพันอยู่กับราชวงศ์ ชนชั้นสูงผู้รักภักดีเป็นแม่ทัพ นี่คือความลับของความสำเร็จพิเศษยิ่งทางการเมืองของพระเจ้าฟิลิปที่ 2 (Philip II, 359 ปี - 336 ปี ก.ค.ศ.) แห่งมาเซโดเนีย อาจจะกล่าวได้ว่า มาเซโดเนียแผ่ขยายอำนาจอาณาเขตเข้าไปในกรีซโดยเหตุลบลับตาลงจากการที่วัฒนธรรมกรีกเฮลเลนิกแผ่ขยายขึ้นไปสู่ภาคเหนือของกรีซ

หน่วยรบหลักของมาเซโดเนียคือ กองทัพทหารม้า ผู้ที่เป็นทหารม้าคือชนชั้นสูง กองทัพทหารม้านี้เป็นกองทัพหลวงเสมือนพระสหายของกษัตริย์ (Royal Companions) เป็นกลุ่มเล็กทรงอำนาจ (Elite) ที่เสวยสุขจากการแผ่ขยายอาณาเขตของพระเจ้าฟิลิปที่ 2 เอง พระเจ้า

ยังล้มเหลว จึงเชิญเสด็จพระเจ้าฟิลิปที่ 2 ให้ทรงยาตราทัพเข้าร่วมการต่อสู้ กองทัพมาเซโดเนียบดขยี้พวกโพธิสออย่างรวดเร็วเมื่อ 346 ปี ก.ค.ศ. และแล้วมาเซโดเนียก็กลายเป็นภัยคุกคามกรีซเสียเอง จนเอเธนส์ต้องร่วมกับธีบีสในการทำสงครามกับมาเซโดเนีย อวสานของกรีซได้มาถึงเมื่อมาเซโดเนียพิชิตนครรัฐกรีกทีละแห่งจนหมดตั้งแต่ 346 ปี ก.ค.ศ. เมื่อถึง 338 ปี ก.ค.ศ. กรีซสูญเสียอิสรภาพ ตกอยู่ภายใต้การปกครองของมาเซโดเนีย

สันนิบาตแห่งโครินท์ (League of Corinth) มีฐานะเสมือนจักรวรรดิกรีกอยู่ร่วมกัน โดยมีสันติภาพร่วมกันโดยมีมาเซโดเนียเป็นผู้นำ (Hegemon) และโดยความสนับสนุนของพลเมืองผู้มั่งมีที่พลเมืองผู้มั่งมีเป็นคณะผู้ปกครอง (A Wealthy Elite) รูปแบบการปกครองใหม่นี้ได้กลายเป็นรูปแบบการปกครองของภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนต่อไปอีกกว่า 200 ปี

พระเจ้าฟิลิปที่ 2 ทรงวางรากฐานจักรวรรดิ ผู้สร้างจักรวรรดิคือ พระราชโอรสทรงพระนามว่า อะเล็กซานเดอร์ที่สาม (Alexander III, 336 ปี - 323 ปี ก.ค.ศ.) ผู้ทรงพระปรีชาสามารถและทรงพระอัจฉริยภาพทางทหารมาก ทรงบัญชาการยาดราทท์มาเซโดเนียและกรีซ เคลื่อนกำลังพลมหาศาลพร้อมยุทโธปกรณ์ข้ามดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลไปอย่างรวดเร็ว จากเอเชียน้อยไปสู่อินเดียตั้งแต่ 334 ปี ก.ค.ศ. จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ทรงสร้างจักรวรรดิด้วยการยุทธ์ที่ได้ชื่อว่าเป็นสงครามศักดิ์สิทธิ์ (Crusade war, 334 ปี - 324 ปี ก.ค.ศ.) เอเชียน้อยตกเป็นของพระองค์ 3 ปีต่อมา ตามมาด้วยเปอร์เซีย (330 ปี ก.ค.ศ.) ซึ่งเป็นอารยาศาสตร์ยุคความกรีกมา 150 ปี เปอร์เซียปราชัย ณ ยุทธภูมิจักรวรรดิที่อิสซุส (Issus) เมื่อ 333 ปี ก.ค.ศ. ความปราชัยนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของกาลอวสานของจักรวรรดิเปอร์เซีย จิตรกรนามอูโซซเฟสแห่งเอเรเทรีย (Philoxenus of Eretria) ได้วาดเหตุการณ์ครั้งนั้นไว้บนไม้ ปัจจุบันสูญหายไปแล้ว มีแต่ภาพวาดจำลองไว้เมื่อศตวรรษที่ 1 ก.ค.ศ.

เปอร์เซียล่มสลายลง มาเซโดเนียรุกคืบหน้าต่อไปไม่หยุดยั้ง กองทัพประกอบด้วยทหารมาเซโดเนียและทหารกรีกรับจ้าง สงครามอันยาวนานประดุจการเดินทางเผชิญโชคผจญภัย ส่วนพระองค์ (Odyssey) โดยแท้ เต็มไปด้วยการต่อสู้อย่างเข้มข้นและเต็มไปด้วยการนองเลือดเลือดชโลมทาทั้งแผ่นดินเอเชียตะวันตกซึ่งเป็นดินแดนที่ชาวกรีกไม่รู้จักมาก่อน เมื่อถึง 326 ปี ก.ค.ศ. จักรวรรดิเปอร์เซียตกเป็นของมาเซโดเนีย กองทัพได้รุกต่อไปจนถึงลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus River) และเข้าไปในอินเดีย เมื่อเลยเมืองบูเซฟาลา (Bucephala) บนฝั่งแม่น้ำไฮดัสเปส (Hydaspes, ในปากีสถานปัจจุบัน) กองทัพมาเซโดเนียไม่ยอมเดินทัพต่อไป แม้จะอะเล็กซานเดอร์มี

พระรูปจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์

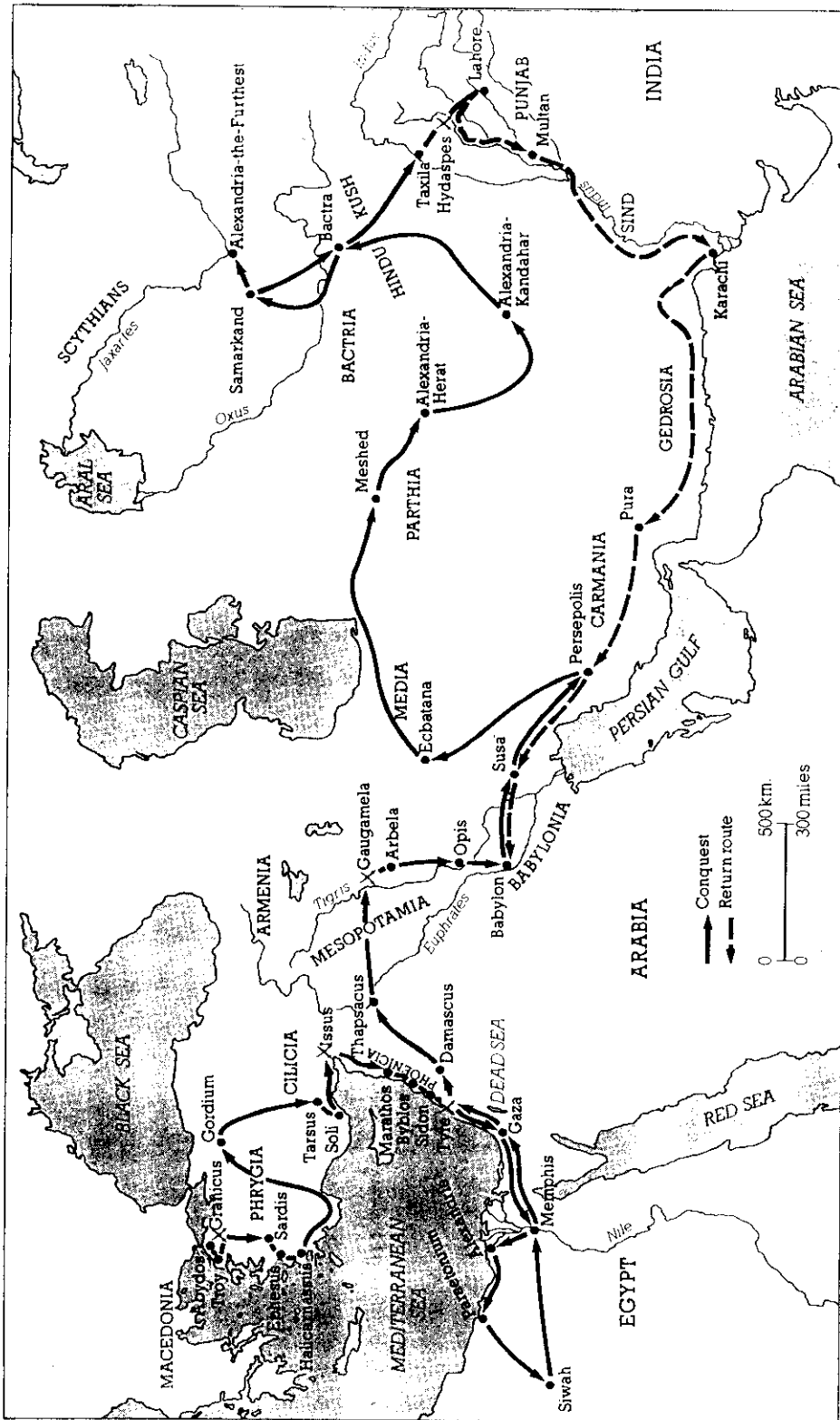
HI 353

185

HI 353

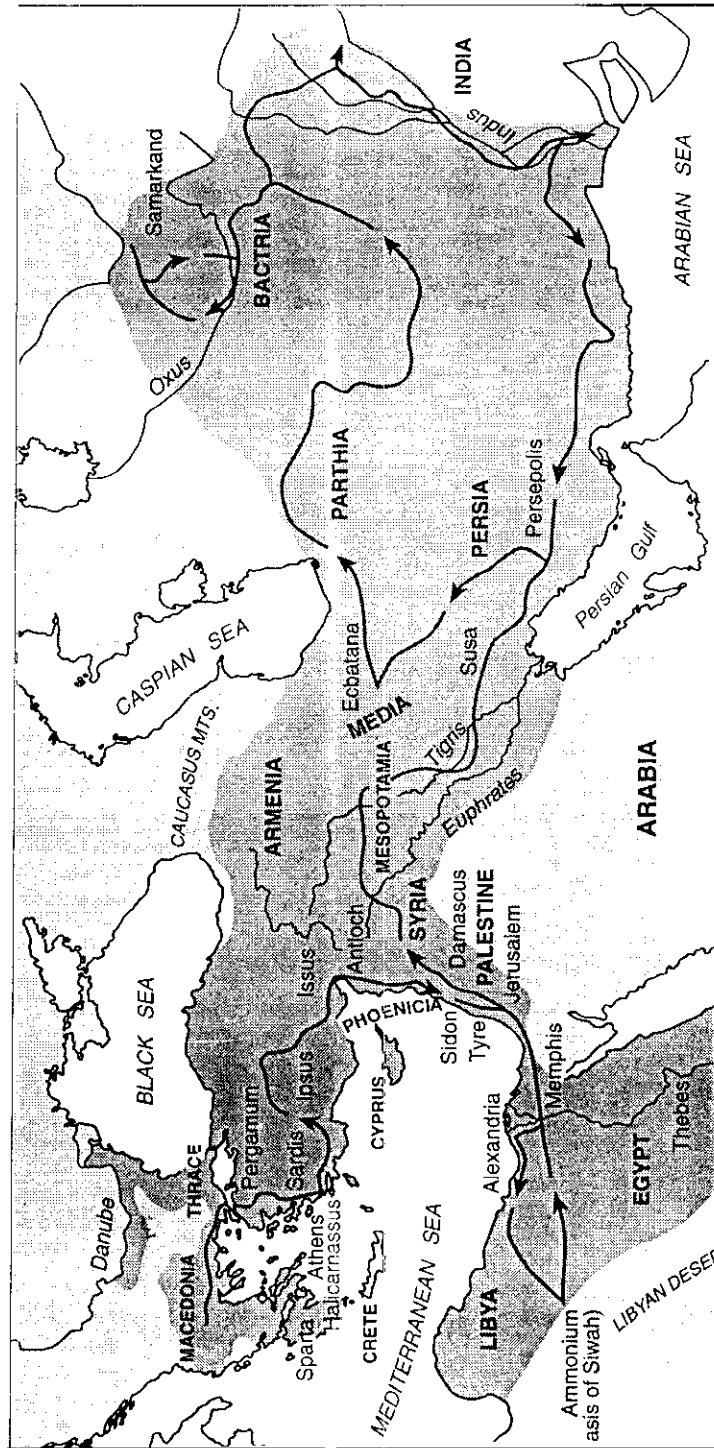
185

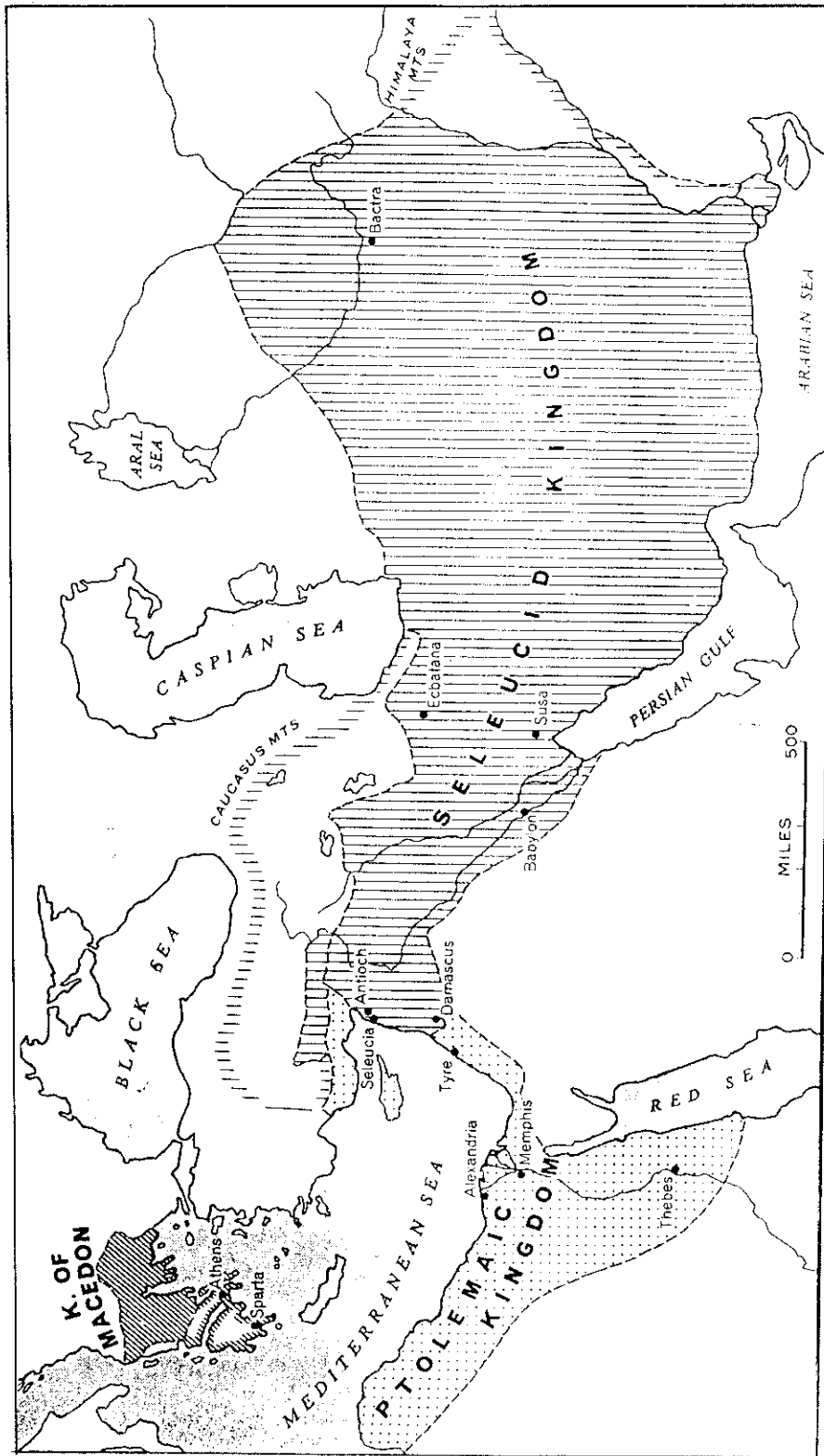

จักรวรรดิอะเล็กซานเดอร์ที่ 3 : เส้นทางพิชิต

จักรวรรดิอะเล็กซานเดอร์ 336-323 ปีก.ศ.

จักรวรรดิแบ่งแยก ประมาณ 300 ปี ก.ค.ศ.

และไปสู่ทิศตะวันตกโดยผ่านทะเลทรายเจโดรเซียน (Gedrosian Desert) กองทัพมาเซโดเนีย กลับไปถึงค่ายหลวง ณ ซุซา (Susa) เมื่อ 324 ปี ก.ค.ศ.

จักรวรรดิมาเซโดเนียเมื่อ 324 ปี ก.ค.ศ. ประกอบด้วยกรีซ เอเชียน้อย ชายฝั่งทะเล เมดิเตอร์เรเนียน อียิปต์ เมโสโปเตเมียและเปอร์เซีย จักรวรรดิครอบคลุมทวีปยุโรป เอเชีย และแอฟริกา อะเล็กซานเดอร์ทรงเป็นเครื่องแปรเปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองในภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก โดยทรงกวาดล้างเปอร์เซียผู้เคยปกครองตะวันออกมาช้านาน 200 ปี ออกไป แล้วสถาปนาระบอบราชาธิปไตยมาเซโดเนียแทน อารยธรรมกรีกได้ตั้งมั่นในดินแดนของจักรวรรดิทั่วทุกหนแห่ง

จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์มีพระราชดำริที่จะทรงรวมประชาชาติต่างเชื้อชาติภาษา ในจักรวรรดิเข้าด้วยกันและผสมผสานวัฒนธรรมและสังคมของทุกหนแห่งเข้าด้วยกันเพื่อให้จักรวรรดิมั่นคงยั่งยืนนาน พระราชดำรินั้นมาจากอิทธิพลความคิดของอริสโตเติลผู้เป็นพระอาจารย์ อะเล็กซานเดอร์ทรงค้ำชูซึ่งในวัฒนธรรม วรรณคดีและปรัชญากรีก ทรงศึกษาความรู้มากมาย แต่ท้ายสุด มีหลายทฤษฎีการเมืองของอริสโตเติลที่อะเล็กซานเดอร์มิได้ทรงสนพระทัยเลย ความรู้ทางทฤษฎีและทางภาคปฏิบัติได้ทำให้พระองค์พร้อมที่จะทรงปกครองและสร้างจักรวรรดิ ในการยাত্রาทพไปทุกหนแห่งนั้น ย่อมโปรดให้มีคณะนักปรัชญา กวี นักวิทยาศาสตร์ผู้มีหน้าที่ทำแผนที่ ศึกษารัฐชาติวิทยาและประวัติศาสตร์ของดินแดนที่พิชิตให้โดยเสด็จไปด้วย โดยเฉพาะนักประวัติศาสตร์แล้ว มีหน้าที่บันทึกเรื่องราวการพิชิตดินแดน ดังเช่นที่คาลิสเทเนส (Callisthenes) ได้แต่งบันทึกการพิชิตเอเชียน้อย

จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ทรงมุ่งหมายที่จะให้ชาวมาเซโดเนียรวมกับชาวเปอร์เซีย ในการปกครองจักรวรรดิทุกหนแห่ง ได้โปรดให้จัดตั้งหรือสถาปนานครตามแบบกรีกและนิคมทหาร (Military Colonies) แล้วโปรดให้ชาวมาเซโดเนียและชาวกรีกผู้จงรักภักดีเป็นผู้ปกครอง ทหารผ่านศึกตั้งถิ่นฐานตามนครเหล่านั้น และมักแต่งงานกับหญิงพื้นเมือง ทว่าทั้งแผ่นดินตะวันออกจึงมีชาวกรีกและมาเซโดเนียตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไป การจัดตั้งหรือสถาปนากรแบบกรีกและการตั้งถิ่นฐานของชาวกรีกและชาวมาเซโดเนียเป็นการเปิดตะวันออกสู่กระแสอารยธรรมกรีกเฮลเลนิก และทำให้ชาวตะวันตกได้เรียนรู้และรู้จักตะวันออกอย่างแท้จริง ตระหนักได้ลึกซึ้งถึงคุณค่าของอารยธรรมตะวันออก จนมีการผสมผสานอารยธรรมกรีก

กับอารยธรรมตะวันออก อารยธรรมกรีกจึงมีคุณลักษณะแปรเปลี่ยนไปจากลักษณะเดิม อารยธรรมกรีกที่มีลักษณะใหม่นี้เรียกกันว่า อารยธรรมเฮลเลนีสติก (Hellenistic)

จักรวรรดิปรากฏภาพรัฐ อาณาจักรและนครเต็มไปหมด โดยมีกษัตริย์แห่งราชวงศ์ใหม่ผู้ทรงเป็นนักบวชหรือพระ (Priest-king) ครองราชย์ร่วมกับคณะผู้ปกครองเดิมที่เป็นเจ้าและผู้ปกครองของดินแดน ดินแดนในโลกตะวันออกและแอฟริกาที่มาเซโดเนียได้พิชิตล้วนเป็นเนือนาบุญให้ชาวกรีกหว่านพืชพันธุ์แห่งความเจริญแบบกรีกไว้จนหยั่งรากลึก จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์จึงมิได้เพียงแต่ทรงเปลี่ยนแผนที่ทางการเมืองของสามทวีป (เอเชีย ยุโรปและแอฟริกา) โดยการพิชิตแล้วเข้าครอบครองเท่านั้น หากแต่ยังทรงนำกระบวนการจัดตั้งชุมชนแบบกรีกเข้าไปตั้งมั่นในดินแดนที่พิชิตด้วย พร้อมทั้งสถาปนาราชวงศ์ที่นิยมคติกรีกด้วยให้เป็นราชวงศ์ผู้ปกครอง อะเล็กซานเดอร์เปรียบประดุจเครื่องสร้างยุคสมัยใหม่ของอารยธรรมกรีกเฮลเลนีสติก

จักรวรรดิอันกว้างใหญ่ไพศาลนั้นมีได้มั่นคงยั่งยืนนาน เมื่อทรงพระชนมายุเพียง 32 พรรษา จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ได้ทรงพระประชวรแล้วเสด็จสวรรคตกะทันหันเมื่อ 323 ปี ก.ศ. ภายในระยะเวลาอันสั้นมากนั้น จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพยิ่งทางทหาร ได้ทรงสร้างจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่และสร้างสังคมแบบกรีกขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีทางแห่งประวัติศาสตร์โลกครั้งสำคัญยิ่ง อะเล็กซานเดอร์จึงทรงได้รับพระสมัญญานามว่าทรงเป็นมหาราช (The Great) และถูกยกย่องขึ้นเป็นเทพ แต่เมื่อพิจารณาพระราชกรณียกิจในอีกด้านหนึ่ง ก็อาจจะเห็นได้ว่า อะเล็กซานเดอร์ทรงเป็นกษัตริย์นักรบผู้ทรงเป็นจอมยุทธ์ผู้พิชิตผู้ยิ่งใหญ่มากกว่าจะเป็นกษัตริย์นักปกครอง ทรงเป็นพระธีรราชเจ้าหรือไม่ ยังเป็นข้อที่ถกเถียงกันยังไม่เป็นที่ยุติ ตามข้อมูลประวัติศาสตร์การพิชิตดินแดน อาจจะเห็นว่า อะเล็กซานเดอร์ทรงใฝ่ในการหลั่งเลือดชะโลมดิน เพราะได้ตรัสสั่งฆ่าล้างผู้คนในอิหร่านตะวันออกและอินเดียเป็นจำนวนมหาศาลโดยไม่มีเหตุผลจำเป็นเลย

เมื่อสิ้นจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ ไม่มีผู้ใดเป็นที่ยอมรับให้สืบราชย์ได้ บรรดาแม่ทัพได้กระทำศึกสงครามแย่งชิงอำนาจกันอย่างยืดเยื้อยาวนานถึง 40 ปี บรรดาพระราชวงศ์ของพระองค์ถูกสำเร็จโทษเกือบหมด ทั้งจักรวรรดิแบ่งแยกแตกเป็นอาณาจักรและนครรัฐที่มีการปกครองตนเองมากมาย เมื่อถึง 275 ปี ก.ศ. อาณาจักรที่สำคัญได้แก่

1. อาณาจักรมาเซโดเนียและกรีซ ภายใต้ราชวงศ์อันติโกนิด (Antigonid, 276/275 ปี - 239/168 ปี ก.ค.ศ.) ปฐมกษัตริย์คือ แม่ทัพอันติโกนุส โกนาตัส (Antigonus Gonatas) อาณาจักรนี้ตกเป็นของกรุงโรมเมื่อ 168 ปี ก.ค.ศ.

2. อียิปต์ภายใต้ราชวงศ์พโตเลมี (Ptolemy, 323 ปี - 285 ปี ก.ค.ศ.) ปฐมกษัตริย์คือ แม่ทัพพโตเลมี กรุงโรมพิชิตอียิปต์เมื่อ 51 ปี ก.ค.ศ.

3. ดินแดนจากชายฝั่งทะเลเอเชียน้อยไปจดอินเดีย ภายใต้ราชวงศ์เซเลิวซิด (Seleucid, 246 ปี - 226 ปี ก.ค.ศ.) ปฐมกษัตริย์คือแม่ทัพเซเลิวคัส (Seleucus) จักรวรรดิโรมันพิชิตดินแดนเหล่านี้ได้เมื่อ 64 ปี ก.ค.ศ.

4. อาณาจักรเพอร์กามิน (Pergamene) อยู่ในเอเชียน้อยตะวันตกภายใต้การปกครองของยูเมเนส (Eumenes) เจ้านครเพอร์กามุม (Pergamum)

5. อาณาจักรแบคเตรีย (Bactria, ในตุรกีสถานและอัฟกานิสถานปัจจุบัน) ของระบอบราชาธิปไตยกรีก

6. ชาวกรีกสถาปนาอาณาจักรอีกหลายแห่งในภาคเหนือของอินเดีย แผ่นดินกรีซเอง การเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ไม่มีนครรัฐอีกต่อไป มีแต่สันนิบาตของนครรัฐ อาทิ สันนิบาตเอโทเลียน (Aetolian) ในกรีซตะวันตกและภาคกลาง สันนิบาตอาเคียน (Achaean) ในคาบสมุทรเพโลพอนนีส เอเธนส์และสปาร์ตาเองก็ตกต่ำ กลายเป็นมหาอำนาจชั้นสาม ระบอบราชาธิปไตยควบคุมแผ่นดินกรีซทั้งหมด แม้แต่ในเอเธนส์ซึ่งมีลักษณะการปกครองประชาธิปไตย ไม่มีชาวต่างชาติเป็นพลเมืองอีกต่อไปแล้ว ที่ดินขนาดใหญ่ล้วนมีการเพาะปลูกโดยใช้แรงงานรับจ้างหรือทาส ผู้ใช้แรงงานผู้ยากไร้ล้วนรวมกันอยู่ตามนครจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์และทองคำของเปอร์เซียอย่างฟุ่มเฟือยมากจนทำให้ค่าจ้างแรงงานตก ก่อเกิดภาวะเงินเฟ้อ สินค้าขึ้นราคาสูง สินค้าเข้าที่เป็นอาหารตามนครเปลี่ยนแปลงราคาบ่อยมากตามอุปสงค์อุปทานจนกลายเป็นปัญหาใหญ่ อีกทั้งบางครั้งการสั่งซื้อสินค้าอาหารเข้าไม่ทันสถานการณ์ ก็ทำให้เกิดความขาดแคลน

สังคมกรีกเป็นสังคมของชนส่วนใหญ่ยากไร้และชนส่วนน้อยมั่งมี ผู้ยากไร้เรียกร้องการให้ยกเลิกหนี้สินและจัดสรรที่ดินใหม่ บางครั้งชนชั้นต่ำลุกฮือขึ้น ความขัดแย้งระหว่างคนรวยกับคนจน และระหว่างผู้มีการศึกษากับผู้ไม่มีการศึกษา ล้วนทำให้ชาวกรีก

ขาดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ต่างคนต่างไปตามวิถีทางของตน องค์กรของพลเมือง โดยเฉพาะในเอเธนส์ล้วนเอาประโยชน์จากประชาชนผู้อ่อนแอกว่าของตนภายใต้การปกครอง ในขณะที่เดียวกันก็รักษานครรัฐให้ชาวนครมีความรู้สึกสามัคคีรวมกันและชำระไว้ซึ่งความเท่าเทียมกัน นอกจากองค์กรต่าง ๆ ของพลเมืองแล้ว ผู้คนโดยเอกเทศที่อยู่ใกล้เคียงกันก็เอาประโยชน์จากผู้ที่ยอ่อนแอกว่า รายได้ที่มีได้มาจากการประกอบอาชีพล้วนมาจากค่าเช่า ไม่ได้มาจากช่วยบรรณาการอีกต่อไป กำไรจากการค้าซึ่งเป็นแหล่งรายได้สำคัญของจักรวรรดิ เอเธนส์ได้กลายเป็นทางเลือกที่ไม่นิยมกันมากกว่าแล้วในการสร้างสมความมั่งคั่ง ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิตอย่างศรีวิไล อาจจะกล่าวได้ว่า ข้อจำกัดของเทคโนโลยีได้ทำให้อารยธรรมมีค่าราคาแพงมาก อภิสัทธาชนกลุ่มน้อยอาจมีเวลาเหลือเฟือและมีสรรพสิ่งอันจำเป็นเพื่อสร้างสรรค์และชำระไว้ซึ่งวัฒนธรรมระดับสูง ถ้าชนส่วนใหญ่ยอมทำงานรับใช้ อภิสัทธาชนและทนทุกข์ต่อความยากไร้ได้ สังคมนครรัฐแบบยุคคลาสสิกกลายเป็นอดีตแล้วอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

ประวัติศาสตร์การเมืองของยุคเฮลเลนิสติกถูกรอบงำด้วยระบอบราชาธิปไตยและสันนิบาตกรีก แต่ก็ยังมีการแตกแยกและการกระทำศึกชิงอำนาจกันอยู่เป็นประจำตลอดยุค ยุคเฮลเลนิสติกไม่เคยประสบความสำเร็จในการสถาปนาเสถียรภาพทางการเมือง สันติภาพถาวร และจักรวรรดิแบบจักรวรรดิของอะเล็กซานเดอร์

กระบวนการสร้างชุมชนเมืองแบบกรีก : อาณาจักรและนครรัฐ

ในสมัยก่อนที่มาเซโดเนียพิชิตโลกตะวันออกนั้น อารยธรรมเมโสโปเตเมียแผ่ขยายออกครอบคลุมดินแดนเมโสโปเตเมีย ซีเรียและอียิปต์ โดยมีอารยธรรมเปอร์เซียและอนาโตเลีย (Anatolia) อยู่รอบนอกของกระแสอารยธรรมเมโสโปเตเมีย เมื่อจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ทรงพิชิตดินแดน ได้ทรงรวมดินแดนชายฝั่งทะเลเอเจียนเข้ากับเอเชียย่อย จักรวรรดิแผ่ขยายจากภาคกลางของภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ไปสู่ทิศตะวันตกและจากภาคเหนือของอินเดียไปสู่ตะวันออก จักรวรรดิคือโลกเฮลเลนิสติก เป็นส่วนที่ขยายออกมาจากโลกกรีก จักรวรรดิกรีกจึงพิชิตดินแดนและตั้งมั่นด้วยอารยธรรมมิใช่ด้วยคมอาวุธเพียงปัจจัยเดียว

จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ ได้ทรงเปิดตะวันออกให้แก่คลื่นยักษ์ของการอพยพเป็นเวลา 75 ปี หลังจากที่พระองค์เสด็จสวรรคต มีการตั้งนครใหญ่น้อยและนิคมทหาร (250 แห่ง) เป็นจำนวนมาก

ในประวัติศาสตร์กรีซ ชาวกรีกอพยพครั้งใหญ่ 3 ครั้ง คือ

1. การอพยพในยุคมีด เป็นการอพยพอยู่ภายในอาณาบริเวณทะเลอีเจียน
2. การอพยพในยุคกรีกเก่าแก่ เป็นการอพยพไปตั้งถิ่นฐานรอบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

3. การอพยพไปสู่ตะวันออกเมื่อจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์เสด็จสวรรคตไปแล้ว การอพยพสองครั้งแรกเป็นการตั้งถิ่นฐานในดินแดนที่ไม่มีใครมีผู้คน หรือมีผู้คนอยู่อาศัยแต่มีความเจริญน้อยกว่ากรีซ การอพยพครั้งที่สามเป็นการตั้งถิ่นฐานในโลกตะวันออกที่มีความเจริญมากกว่ากรีซ ชาวกรีกผู้ยากไร้หิวโหยและชาวมาเซโดเนียผู้แข็งแรงทนทานได้นำความเจริญและลีลาชีวิตกรีกไปสู่ดินแดนตะวันออก ชาวกรีกและชาวมาเซโดเนียเป็นผู้ปกครอง เป็นพ่อค้าและผู้ประกอบวิชาชีพหลากหลาย อาทิ เป็นครู นายแพทย์ นักกีฬา สถาปนิก ศิลปิน นักแสดงละคร เป็นต้น

บรรดาอาณาจักรของโลกเฮลเลนิสติกมีลักษณะประเพณีแบบเดียวกัน 2 ลักษณะ คือ

1. โลกเฮลเลนิสติกได้รวมกันหลายครั้ง รับความเจริญส่วนใหญ่ของอารยธรรมเมโสโปเตเมีย โดยเฉพาะการบริหารบ้านเมืองซึ่งพวกอัสซีเรียเป็นผู้เริ่มต้นไว้ โลกเฮลเลนิสติกยังรับเอาประเพณีการปกครองแบบรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลางโดยอาศัยกลไกที่มีอยู่แล้วคือกลไกการจัดเก็บภาษีและกลไกการบริหารเพื่อควบคุมชนบท กษัตริย์ยังคงทรงเป็นชาวกรีก สนพระทัยแต่กิจการนครแบบกรีกที่สร้างขึ้นใหม่ซึ่งสามารถดึงดูดโลกทรัพย์ส่วนใหญ่ของทั้งอาณาจักรไว้ได้ มิได้สนพระทัยชาวพื้นเมืองมากไปกว่าการเรียกเกณฑ์ทรัพยากรและแรงงาน

2. บรรดารัฐเฮลเลนิสติกได้ปลูกฝังวัฒนธรรมเมือง (Urban Cultures) ไว้ในตะวันออก และเสาะแสวงหาชาวกรีกเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญในบ้านเมือง ในระหว่างการทัพเพื่อพิชิตดินแดนนั้น จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์โปรดให้สร้างนครใหม่ 35 แห่งและนิคมทหาร

ตามจุดยุทธศาสตร์เป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการตั้งสายการติดต่อและการส่งกำลังบำรุงให้กองทัพกรีกและมาเซโดเนีย โปรดให้ชาวมาเซโดเนียและทหารกรีกรับจ้างทำหน้าที่ปกครองและครอบงำชนบทโดยรอบ นครใหม่มีสถาบันแบบกรีก ภายหลังจาก 330 ปี ก.ค.ศ. อะเล็กซานเดอร์โปรดให้ชาวเปอร์เซียเข้าร่วมชาวมาเซโดเนียและชาวกรีกในการปกครองจักรวรรดิ แต่ปัญหาที่ยากแก่การแก้ไขคือ ประชากรของจักรวรรดิมีความหลากหลายเชื้อชาติภาษาวัฒนธรรมมาก เมื่ออะเล็กซานเดอร์เสด็จสวรรคตไปแล้ว กระบวนการสร้างชุมชนเมืองก็ยังคงเจริญรุ่งเรือง

เมื่อแม่ทัพเซลิวกุสเมื่อเป็นใหญ่ ก็โปรดให้สร้างนครมากกว่าอะเล็กซานเดอร์สองเท่า โดยกำหนดให้นครเซลิเวีย (Seleucia) เป็นนครหลวงแทนนครบาบิโลน (Babylon) พโทเลมีโปรดให้สถาปนาครอะเล็กซานเดรีย (Alexandria) ที่จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์โปรดให้สร้างนั้นเป็นนครหลวงแทนนครเมมฟิส (Memphis)

บรรดานครใหม่และนิคมทหารได้เผยแพร่อารยธรรมกรีกไปทั่วตะวันออก ชาวกรีกถือว่าจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์คือผู้สร้างตะวันออกให้ศรีวิไล แม้ว่าโลกตะวันออกเองมีความเจริญมาช้านานกว่ากรีกและเจริญก้าวหน้ากว่ากรีกมากก็ตาม ทั้งอารยธรรมกรีกและอารยธรรมตะวันออกได้ปรับปรุงคัดแปลงตนเองเพื่อให้สามารถประสานกันได้อย่างเหมาะสมตามศาสนา ประเพณีและวิถีชีวิต อารยธรรมกรีกมิได้พิชิตตะวันออกได้อย่างสมบูรณ์ หากแต่เป็นเครื่องเชื่อมตะวันออกเข้ากับตะวันตกมากกว่า ความนิยมในอารยธรรมกรีก (Hellenism) กลายเป็นเครื่องผูกมัดร่วมกันทางวัฒนธรรมในโลกตะวันออก คาบสมุทรกรีกและภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตก

เมื่อจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์เสด็จสวรรคต เกิดสงครามชิงอำนาจกันถึง 75 ปี จักรวรรดิแตกแยกเป็นสามอาณาจักรใหญ่ห้อมล้อม โดยมีบรรดานครรัฐกรีกทุกหนแห่งมีบทบาทร่วมการชิงอำนาจโดยเป็นพันธมิตรของฝ่ายหนึ่งเพื่อสู้รบกับอีกฝ่าย อาณาจักรอียิปต์ภายใต้ราชวงศ์พโทเลมีจัดการปกครองโดยจำลองแบบมาจากระบอบเดิมของอียิปต์ ราชวงศ์จัดเก็บภาษีอย่างทั่วถึงและผูกขาดผลผลิตทางการเกษตร ส่งเสริมการเพาะปลูกโดยแจกพันธุ์พืชแก่ชาวนา ควบคุมและขยายการชลประทาน อาณาจักรของราชวงศ์เซลิเวีย (Seleucid) มีระบอบการปกครองที่จัดตั้งไม่เข้มแข็งเท่า เพราะมีพื้นฐานการปกครองอยู่ที่การจัดระเบียบการปกครองที่มีผู้ว่าราชการมณฑล เมืองขึ้นและประเทศราชตามแบบเปอร์เซียเดิม (Satrapies)

และเมืองคักรท้องถิ่นหลากหลายแบบมากเพื่อครอบงำการปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีเชื้อสายเจ้าและเป็นเจ้าที่ดิน รัฐอีกประเภทหนึ่งคือ รัฐที่มีวัดหรือเทวาลัยเป็นศูนย์กลาง (Temple states) และนครรัฐ คณะผู้ปกครองส่วนใหญ่คือชาวกรีกและมาเซโดเนีย นครรัฐมีการปกครองเป็นอิสระแบบนครรัฐกรีก แต่ต้องยอมรับพระราชอำนาจซึ่งเป็นอำนาจรัฐส่วนกลาง ผู้ปกครองนครรัฐไม่มีอำนาจสมบูรณ์แบบนครรัฐกรีก นครรัฐเป็นประเทศราชต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปให้ส่วนกลาง

ทั้งราชวงศ์พโทเลมีและเซลิวิซิดมีนโยบายเอาใจทหารโดยจัดตั้งนิคมทหารขนาดใหญ่ ให้ที่ดินทำกินโดยมีข้อแม้ว่าต้องเป็นทหารเมื่อถูกเรียกเกณฑ์ นิคมทหารเหล่านั้นหลายแห่งได้พัฒนากลายเป็นนครรัฐแบบกรีกไปในท้ายสุด ชั้นสูงส่วนใหญ่ของอาณาจักรได้รับอภิสิทธิ์เป็นพลเมืองเมื่อยินยอมศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาการกรีก มีลัทธิวิถีชีวิตและวิถีความคิดกรีกแล้ว

วิถีชีวิตกรีกแบบนครรัฐโดดเด่นมากตามนครทั้งหลายจนดูเหมือนว่านครเหล่านั้นเป็นเกาะใหญ่น้อยแห่งอารยธรรมกรีกในห้วงมหรรณพตะวันออก ทุกนครรัฐมีโครงสร้างเหมือนนครรัฐกรีก กล่าวคือ มีตลาด วัดหรือเทวาลัย สถานมหรสพ โรงละคร สถานอาบน้ำสาธารณะและสนามกีฬาซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาและการศึกษาด้วย (Gymnasion) แต่อย่างไรก็ตาม โดยพื้นฐานแล้ว บรรดานครแตกต่างจากนครรัฐกรีกแท้ นครมีขนาดใหญ่กว่ามาก การปกครองและวัฒนธรรมแตกต่างจากนครรัฐกรีกแท้มาก บรรดานครรัฐกรีกเป็นศูนย์กลางของการควบคุมทางการเมือง การบริโภคนิยมเศรษฐกิจและการแผ่ขยายวัฒนธรรมไปทั่วโลกเฮลเลนนิสติก

เศรษฐกิจของโลกเฮลเลนนิสติก

การพิชิตดินแดนตะวันออกมิได้หมายถึงการครอบครองดินแดนเท่านั้น หากแต่ยังหมายถึงการครอบครองความมั่งคั่งของโลกตะวันออกด้วย จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ทรงสร้างนครใหญ่น้อย ทำเรือ ถนนและสิ่งสาธารณูปโภคสาธารณูปการทุกหนแห่งด้วยพระราชทรัพย์และความมั่งคั่งของเปอร์เซีย โปรดให้ทำเหรียญกษาปณ์ตามมาตรฐานของกรีซ (Attic

standard, ของเอเธนส์) ขึ้นใช้ การใช้จ่ายเงินตรามีค่าของเงินเหมือนกันหมดในโลกเฮลเลนนิสติก ไม่จำเป็นต้องตั้งระบบแลกเปลี่ยนเงินตรา บรรดานครและอาณาจักรที่สถาปนาใหม่ล้วนทำให้เกิดตลาดการค้าและส่งเสริมให้มีการค้าแพร่หลาย เศรษฐกิจจึงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีคุณค่ามากต่อชาวโรมันผู้พิชิตในยุคต่อมา

ชาวกรีกได้เผยแพร่การใช้กฎหมายและกรรมวิธีของการดำเนินธุรกิจไปทั่วโลก ตะวันออก ราชวงศ์พโทเลมีและเซลิวิซิดำขายไปไกลถึงอินเดีย โลกอาหรับ ทะเลทรายซาฮารา (Sub-Sahara) ของทวีปแอฟริกา เป็นการค้าทางไกลทั้งทางบกและทางทะเลที่กว้างขวางมาก การค้าทางบกเป็นการค้าไปเป็นขบวนใหญ่เป็นกองคาราวาน (Caravan) ที่มีประสิทธิภาพมากและได้รับการปกป้องคุ้มครองเข้มแข็ง การค้าคาราวานส่วนใหญ่เป็นการค้าในมือของชาวตะวันออก การค้าคาราวานขายสินค้าฟุ่มเฟือย เมื่อสินค้ามาถึงอาณาจักรและนคร พ่อค้ากรีกเป็นผู้รับช่วงดำเนินการค้าและธุรกิจ ส่วนการค้าทางไกลโดยทางทะเลต้องอาศัยลมมรสุมในการเดินเรือ เรือสินค้ามีลานคาค้ำฟ้ากว้าง และเดินเรือโดยใช้ใบ ตามน่านน้ำไม่ปลอดภัยด้วยมีโจรสลัดเป็นปกติวิสัย การค้าทางทะเลเป็นการค้าขายโดยตรงกับอินเดียและยุโรปตะวันออก และเป็นการค้าขายสินค้าขนาดใหญ่และสินค้าที่มีปริมาณมาก

สินค้าสำคัญของการค้าคือ ธัญพืช วัตถุดิบ ผลผลิตจากการผลิตเป็นอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการค้าธัญพืชนับว่าเป็นความจำเป็นยิ่งยวดสำหรับกรีซและภูมิภาคทะเลอีเจียน แหล่งที่มธัญพืชอุดมโดยเฉพาะข้าวสาลีคือ อียิปต์และคาบสมุทรไครเมีย (Crimea) ในทะเลดำ (Black Sea) ปัญหาการเพาะปลูกมีแต่เพียงว่า เมื่อเกิดภัยธรรมชาติขึ้นหรือสงคราม การเพาะปลูกและการจัดจำหน่ายพืชผลจะได้รับความกระทบกระเทือนอย่างใหญ่หลวง พืชผลขาดแคลนหรือมีปริมาณลดลงย่อมทำให้เกิดภาวะทุพภิกขภัย

สินค้าออกของกรีซที่สำคัญคือ น้ำมันมะกอกและเหล้าองุ่น ต่อมา ซีเรียค้ำน้ำมันมะกอกแข่งกับกรีซ ตลาดการค้าน้ำมันมะกอกที่สำคัญของกรีซคือ อิตาลี สินค้าออกมีอีกหลายประเภทคือ ปลาเค็ม ปลาเสียบ ปลาแห้ง สินค้าที่มีการค้ากันมากนอกจากนั้นคือ เกลือ เนื้อเค็ม น้ำผึ้ง ผลไม้แห้ง ถั่วและผัก สินค้าประเภทเครื่องไม้มีน้อย แต่มีการค้าภาชนะดินเผาขึ้นชื่อมาก สินค้าอีกประเภทที่ขึ้นชื่อมากคือ ทาส โลกเฮลเลนนิสติกมีตลาดการค้าทาส เพราะสังคมเฮลเลนนิสติกเป็นสังคมทาส ทาสมีทั้งทาสเชลยและทาสที่มาจากเสรีชนถูกปล้นหรือถูก

ล็กพาไปขาย ทาสเป็นที่ต้องการมาก จึงเป็นสินค้าที่ขายดีมาก ในโลกเฮลเลนิสติก มีแห่งเดียวที่ไม่ส่งเสริมการมีทาสและการค้าทาส คือ อียิปต์ เพราะเศรษฐกิจอาศัยแต่แรงงานเสรีเท่านั้น

การค้าในโลกเฮลเลนิสติกเป็นการค้าที่มีเรือขายขนาดใหญ่เชื่อมโลกตะวันออกเข้ากับโลกตะวันตก เครื่องเชื่อมนี้เป็นผลงานที่บรรลุลที่สุดของจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์และบรรดากษัตริย์ในสมัยต่อมา อย่างไรก็ตาม แม้การค้าจะเติบโตใหญ่ แต่ยังไม่มีการประดิษฐ์คิดค้นกรรมวิธีการผลิตที่ทันสมัย เพราะแรงงานถูกมีเหลือเฟือ สิ่งประดิษฐ์ที่ขึ้นชื่อมีเพียงใบจักรอาซิเมเดียน (Archimedean screw) ที่ใช้พัฒนาการสูบน้ำเข้าคูคลองและการท่อน้ำออกจากเหมืองแร่

การปกครอง

บรรดาอาณาจักรและนครรัฐมีการปกครองระบอบราชาธิปไตย ราชวงศ์ทั้งหลายเป็นราชวงศ์ชาวมาเซโดเนีย จำเป็นต้องอาศัยชาวกรีกให้เป็นคณะผู้ปกครองในตำแหน่งสำคัญทางการเมือง การทหารและการทูต ชาวมาเซโดเนียและชาวกรีกเป็นชนชั้นสูงผู้ปกครองสืบต่อและเผยแพร่อารยธรรมกรีกในโลกตะวันออกที่เห็นว่า “ป่าเถื่อน” (Barbarian) อารยธรรมกรีกที่เผยแพร่ไปนั้นเป็นนาครธรรม (Urban Civilization) คือความเจริญในการสร้างนครแบบกรีกมากมาย และจำลองวิถีชีวิตกรีกไว้ในนครด้วยเพื่อจูงใจให้ชาวกรีกอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐาน แต่ชาวนครคือชาวกรีกผู้อพยพเข้าไปก็มีได้รับสิทธิทางการเมืองตามอุดมคติของนครรัฐกรีก บรรดากษัตริย์กรีกพระราชทานโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจให้เท่านั้น โดยโปรดอนุเคราะห์ให้สร้างนคร พระราชทานเงินทองและที่ดินเพื่อจูงใจให้ชาวกรีกอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ในสายตาของชาวกรีก เหล่ากษัตริย์นั้น โดยเนื้อแท้ คือกษัตริย์โบราณของกรีซสมัยมหากวีโฮเมอร์

นอกจากชาวกรีกแล้ว บรรดากษัตริย์ทรงอ้างคณะนักปกครองอาชีพผู้มีความสามารถส่วนใหญ่เป็นชาวกรีกอีกเช่นกัน การปกครองของอาณาจักรและนครรัฐจึงเป็นการปกครองระบอบราชาธิปไตยโดยมีการแต่งตั้งหรือจ้างชาวกรีกเป็นคณะผู้ปกครอง การปกครองแบบนี้มิใช่แบบนครรัฐกรีก แม้จะเป็นการปกครองในโครงสร้างของนครแบบกรีกก็ตามที มีข้อ

ควรคิดว่า เหตุใดบรรดาราชวงศ์มาเซโดเนียจำเป็นต้องอาศัยชาวกรีกมากถึงเพียงนั้น คำตอบที่น่าจะเป็นไปได้ที่สุดก็คือ บรรดาราชวงศ์มาซิโดเนียสนใจชนพื้นเมืองให้เข้าร่วมการปกครองและไม่เต็มใจที่จะให้ถืออาวุธ ด้วยเกรงว่า ชนพื้นเมืองจะหิบบอาวุธขึ้นต่อสู้เพื่อผู้เอกราช อย่างไรก็ตาม ก็มีข้อควรคำนึงด้วยว่า ชาวมาเซโดเนียและชาวกรีกมีจำนวนน้อยมากในท่ามกลางมหาชนพื้นเมือง แม้ชาวมาเซโดเนียและชาวกรีกจะมีศักยภาพทางทหารเหนือกว่ามากก็ตาม บรรดาราชวงศ์จึงต้องอาศัยคณะนักปกครองอาชีพและกองทัพอาชีพที่เป็นชาวกรีกและมาเซโดเนียเท่านั้น

ถึงแม้จะต้องอาศัยชาวกรีก บรรดาราชวงศ์ก็ไม่ได้ใส่ใจให้ชาวกรีกปกครองตนเองตามอุดมคติ นครรัฐกรีก ผู้เป็นใหญ่คือ กษัตริย์ มิใช่ นครรัฐ สำหรับชาวกรีกแล้ว ชีวิตที่ศรีวิไลคือชีวิตที่ต้องมีโครงสร้างนครรัฐ (Polis) คือ มีการปกครองตนเองของพลเมือง เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน โดยมีองค์กรผู้แทนพลเมือง (Assembly of Citizens) องค์กรตรากฎหมาย (Council) และองค์กรบริหารกิจการนครรัฐ (Magistracies) ชนกลุ่มน้อยยิวเป็นเพียงกลุ่มเดียวในนครที่มีการจัดตั้งรวมตัวเป็นสมาคมทางการเมือง (Political corporation, a politeuma) ซึ่งทำให้ยิวมีการปกครองตนเองมากพอควร สมาคมนี้อาจพัฒนาต่อมากลายเป็นนครยิวภายในนคร ชนกลุ่มน้อยยิวอยู่ภายใต้การปกครองระบอบราชาธิปไตยของอาณาจักรและหรือนครรัฐ มีเพียงครั้งเดียวที่ยิวเป็นกบฏในรัชสมัยของพระเจ้าอันติโอคัส เอพิฟานีส (Antiochus Epiphanes, ประมาณ 175 ปี - ประมาณ 164 ปี ก.ค.ศ.)

บรรดาราชวงศ์ยินยอมให้บรรดานครปกครองกันเองโดยมีองค์กรเหล่านั้นได้ แต่องค์กรไม่สามารถจะดำเนินการเป็นอิสระโดยปราศจากการแทรกแซงของกษัตริย์ได้ โดยทฤษฎีแล้ว การปกครองมีลักษณะประชาธิปไตยเพราะมีการปกครองตนเองและมีองค์กรผู้แทน แต่ในทางปฏิบัติ กษัตริย์ทรงควบคุมการปกครองของนครรัฐ บรรดาคนมั่งคั่งล้วนเป็นสมาชิกขององค์กรผู้แทนและองค์กรบริหาร นครรัฐไม่มีอำนาจในการดำเนินการต่างประเทศในลักษณะของการเจริญความสัมพันธ์ต่างประเทศ ทำสงคราม ทำสนธิสัญญาและการทูตใด ๆ

กษัตริย์ทรงถือว่านครเป็นส่วนสำคัญยิ่งของอาณาจักร แต่ผลประโยชน์ของรัฐเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเหนือสิ่งอื่นใด นครต้องเคารพปฏิบัติตามพระราชโองการ ข้าราชการมีหน้าที่บังคับใช้พระราชโองการในนคร บรรดานครไม่มีอิสระเสรีทางการเมือง ไม่มีกฎหมายและธรรมเนียมประเพณีโดยเฉพาะของนคร บรรดานครกรีกต้องอยู่ภายใต้พระราชอาณาจักรและ

ระบอบราชาธิปไตย โดยไม่มีข้อบังคับการปกครองเป็นเครื่องเชื่อมนครกับกษัตริย์ พลเมืองไม่มีสิทธิมีเสียงในการเมือง กษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะพระราชทานสิทธิและเพิกถอนสิทธิได้ตามพระราชอัธยาศัยทุกเมื่อ คตินิยมราชาธิปไตยจึงไม่สามารถแทนที่อุดมคติของนครรัฐได้ ระบอบราชาธิปไตยไม่เคยสามารถทำให้ชาวกรีกจงรักภักดีเหมือนที่ชาวกรีกจงรักภักดีต่อนครรัฐ การเอาใจชาวกรีกได้ส่งเสริมให้ชาวกรีกรู้สึกว่าจะมีความสุข หมดความผูกพันต่อส่วนรวม มุ่งแต่ส่วนตน มักเปลี่ยนงานไปตามผลตอบแทนเป็นเครื่องกำหนด ไม่มี ความผูกพันต่อนครและอาณาจักร ในระยะยาวนาน คาบสมุทรของกรีซได้สูญเสียคนมีความสามารถพิเศษไปให้แก่โลกเฮลเลนิสติก จนกรีซขาดคนมีความสามารถพิเศษซึ่งเป็นความจำเป็นยิ่งยวดของนครรัฐที่จะทำให้นครรัฐดำรงคงอยู่ได้

บรรดานครในโลกเฮลเลนิสติกใช้ภาษากรีก บรรดาชาวกรีกทุกหมู่เหล่าทุกอาชีพมีการสมาคมกันเองและกับกรีซบ้านเกิดโดยมีความบันเทิงเริงรมย์ร่วมกัน ที่สำคัญคือ การกีฬา นครทั้งหลายเหมือนนครในยุคใหม่มาก โดยเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมที่มีการมหรสพ เทวาลัยและห้องสมุด เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวิทยาการ เป็นนครแห่งปัญญาชน นักเขียน ครูบาอาจารย์ กวีและศิลปิน เป็นศูนย์กลางแห่งความบันเทิงเริงรมย์และเป็นศูนย์กลางแห่งเศรษฐกิจ โดยเป็นตลาดการค้าพืชผล เป็นศูนย์รวมสินค้าและศูนย์การค้าและการผลิต บรรดานครเป็นเมืองเปิดมากกว่านครรัฐกรีกแท้ ต้อนรับชาวกรีกโดยไม่คำนึงว่ามาจากนครรัฐกรีกแห่งใด มีพื้นเพชาติตระกูลใด โดยหวังแต่เพียงจะได้ใช้ความสามารถของชาวกรีกผู้ขึ้นชื่อในการสร้างความเจริญและขึ้นชื่อในการทหาร เมื่อถึงศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. ชาวกรีกไม่มีความรู้สึกผูกพันว่าเป็นชาวนครใด ไม่ผูกพันต่อนครรัฐบ้านเกิดแล้ว ชาวกรีกถือตนว่าเป็นชาวเฮลเลนส์ (Hellenes) ชนพื้นเมืองอาจเป็นพลเมืองได้ถ้ายอมรับภาษาวัฒนธรรมกรีก การเป็นพลเมืองหมายถึงการได้รับสิทธิทางการเมืองเสมอภาคกับชาวกรีก โดยปกติแล้ว ชนพื้นเมืองและชนต่างคำว่ามีสิทธิ น้อยมากและมักมีกฎหมายของตนเอง จึงดินรนที่จะเป็นพลเมืองโดยยินยอมรับอารยธรรมกรีก อารยธรรมกรีกจึงสามารถกลืนวัฒนธรรมพื้นเมืองได้ ยกเว้นชนกลุ่มน้อยยิวซึ่งต่อต้านการกลืน วัฒนธรรมอย่างเต็มที่

บรรดานครให้โอกาสทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ แต่มิได้ส่งเสริมให้ชาวนครมีความรู้สึกผูกพันจงรักภักดีต่อนคร จนเกิดการรวมกันเป็นหนึ่งซึ่งจะเป็นภัยคุกคามอำนาจรัฐ

ที่ส่วนกลางได้ บรรดานครไม่มีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเหมือนชาวกรีกแห่งนครรัฐกรีกแท้ อาณาจักรที่ประกอบด้วยนครรัฐนั้น แม้ใช้อำนาจอำนาจอธิปไตยในการปกครอง แต่ก็ไม่สามารถปลูกฝังให้ประชาชนในนครมีจิตสำนึกต่ออาณาจักร โดยมีความรู้สึกว่าร่วมแผ่นดินเดียวกันได้ เอกลักษณะทางดินแดนเป็นสิ่งที่หายากยิ่ง กษัตริย์ทรงพยายามที่จะมีพรมแดนที่ไม่แปรเปลี่ยน ทำให้เกิดสงครามด้วยกรณีพิพาทชายแดนบ่อยมากและทำให้คู่สงครามอ่อนเปลี้ย ดังเช่น สงครามระหว่างราชวงศ์เซลิซซิดกับราชวงศ์พโทเลมีด้วยเหตุซึ่งชี้เรียได้ กษัตริย์ส่วนใหญ่ทรงกระทำการยุทธ์เพื่อสร้างจักรวรรดิ แต่ไม่มีพระราชวิเทโศบายแท้จริง

เหล่ากษัตริย์ได้สร้างนครเป็นพื้นฐานของหน่วยสังคมและหน่วยการเมือง และเป็นนครผู้เผยแพร่อารยธรรมกรีก นครทั้งหลายได้จัดตั้งเครือข่ายทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง อารยธรรมกรีกได้เติบโตใหญ่ภายในเครือข่ายนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า อารยธรรมโลกเฮลเลนิสติกเป็นนาครธรรมคือ ความเจริญที่พัฒนาก่อเกิดขึ้นในนครเป็นสำคัญ อารยธรรมเฮลเลนิสติกคือพื้นฐานของการเผยแพร่วัฒนธรรมคริสต์ในสมัยจักรวรรดิโรมันต่อมา

สังคมเฮลเลนิสติก

แม้การสร้างจักรวรรดิโดยจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจในโลกตะวันออก แต่วิถีชีวิตของผู้คนไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่างกลับขาเป็นคำ สังคมยังคงดำเนินไปอย่างเรียบง่ายเหมือนสังคมเอเชนส์ในยุคคลาสสิก สรรพสิ่งยังเหมือนเดิม ไม่ว่าจะเป็นเครื่องแต่งกาย เครื่องเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน สินค้าหรือเครื่องเพชรนิลจินดา

ในสังคมเฮลเลนิสติก หญิงชายเท่าเทียมกัน โดยทฤษฎี การมีภรรยาหลายคน (Polygamy) ถือเป็นความผิด ครอบครัวมีสามีภรรยาเพียงคู่เดียวเท่านั้น (Monogamy) ทั้งหญิงชายมีฐานะในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ค่อนข้างยืดหยุ่น หญิงมีบทบาทมากขึ้นในครอบครัว เศรษฐกิจและชีวิตสังคม เดิมสังคมกำหนดให้หญิงผู้มั่งมีต้องมีญาติชายเป็นผู้คุ้มครอง แต่สังคมเฮลเลนิสติกเปิดกว้างให้หญิงแม้จะยังมีน้อยให้มีบทบาทในสังคมมากขึ้น สตรีผู้มั่งมีบทบาทมากที่สุดในสังคมคือ บรรดาพระมเหสีเทวี โดยเฉพาะในอียิปต์แล้ว ตั้งแต่ 246 ปี ก.ค.ศ. สตรีเป็นกษัตริย์

แห่งราชวงศ์โทเลมี พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในของสังคมเฮลเลนิสติกทรงแสดงบทบาทสำคัญในการเมืองและการทูต พระมเหสีเทวีทรงใช้อำนาจทางการเมืองตามสิทธิ์ หรือบางครั้งก็เป็นการพลิกแพลงฉ้อฉลพระราชอำนาจของพระสวามี บรรดาพระมเหสีเทวีส่วนใหญ่มีพระประสงค์แน่วแน่และปราศจากความปรารถนาในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจ

ในสังคมเฮลเลนิสติก หญิงมีการศึกษามากขึ้น ได้ควบคุมจัดการทรัพย์สิน ดำเนินการค้าและธุรกิจและประกอบวิชาชีพ อาทิ เป็นกวี หลายคนเป็นปัญญาชนศึกษาปรัชญาหลายคนมีชื่อเสียงเลื่องลือมาก บางคนที่มีมั่งมีและมาจากชนชั้นสูงก็มีอิทธิพลและอำนาจมากในสังคม ได้เข้าร่วมการเมืองโดยได้รับสถานภาพเป็นพลเมืองกิตติมศักดิ์เพราะได้มีบทบาทช่วยเหลือสังคมในยามวิกฤติ บางคนที่มีความสามารถมากก็ได้เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองชั้นสูง (Chief Magistrate, Archon) บางคนได้เป็นพระ มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมบูชาเทพ บทบาทเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า หญิงมีความสำคัญมากขึ้นในสังคม แต่โดยเนื้อแท้แล้ว แม้ปรัชญาซีนิกส์ (Cynics) ได้ถือว่า หญิงชายเสมอภาคกัน และปรัชญาสโตอิกส์ (Stoics) จะถือว่าหญิงชายคือพี่น้องร่วมโลก แต่ในโลกแห่งความเป็นจริง หญิงก็ยังคงต่ำต้อยกว่าบุรุษ

ลัทธิพิธีและศาสนา

ชาวกรีกถือว่าศาสนาควรเป็นเรื่องส่วนบุคคลเป็นดีที่สุด จึงไม่มีความพยายามที่จะเผยแพร่ศาสนาในโลกเฮลเลนิสติก ชาวตะวันออกมิได้รับผลกระทบกระเทือนนักจากศาสนาของกรีกและไม่เคียดรื้อนกับการมาของชาวกรีกผู้พิชิต เหล่ากษัตริย์มิได้แตะศาสนาของตนออก มีแต่เพียงการเผยแพร่ลัทธิพิธี (Religious cults) ไปตามนครและอาณาจักรที่สร้างขึ้น มีการสร้างวัดหรือเทวาลัย สถาปنالัทธิพิธีและมีคณะนักบวชเพื่อปฏิบัติบูชาเทพแห่งเขาโอลิมปัส ลัทธิพิธีล้วนเป็นของศาสนาของผู้พิชิต และได้รับการอุปถัมภ์ด้วยเงินแผ่นดิน ลักษณะเด่นของลัทธิพิธีอยู่ที่พิธีกรรมและงานรื่นเริงตามเทศกาล ประชาชนทุกหมู่เหล่าไม่ว่าจะมีเชื้อชาติภาษาวัฒนธรรมใดสามารถเข้าร่วมพิธีกรรมและงานรื่นเริงได้ ไม่จำเป็นต้องเชื่อถือศรัทธา ลัทธิพิธีของกรีกเป็นลัทธิพิธีของประชา (Civic cults) เพราะไม่มีหลักการเรื่องบาปและไถ่บาป ไม่มีอารมณ์ความรู้สึกศรัทธาเกี่ยวข้องแต่อย่างใด ศาสนากรีกเดิมคือศาสนาผี

ที่ข้องเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อของผู้คนเฉพาะกลุ่มที่เป็นสมาชิก (Mystery Religion) ลัทธิพิธีได้ขดเขยลักษณะที่ขาดหายไปดังกล่าวของระบบความเชื่อถือ

ลัทธิพิธีใหม่มีพิธีกรรมใหญ่โตหรูหราปรากฏชัดแจ้งต่อสาธารณชน แต่ไม่สามารถทำให้ชาวกรีกผู้มีความรู้สึกลึกล้าต่อศาสนาหรือมีจิตวิญญาณ ใฝ่หานั้นพึงพอใจได้ ชาวกรีกยังคงยึดมั่นถือมั่นในลัทธิพิธีเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่มากกว่าจะแสดงความมีหลักการศีลธรรม ชาวกรีกร่วมลัทธิพิธีใหม่ด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม ไม่มีความผูกพันยึดติดกับศาสนา ลัทธิพิธีใหม่ดูเหมือนจะไม่บังเกิดผลก่อเกิดอารมณ์หรือความลุ่มหลง แต่ลัทธิพิธีใหม่ได้เกื้อหนุนให้มีการแข่งขันวรรณกรรม ดนตรีและการกีฬา การแข่งขันเป็นกรรมวิธีพิเศษยิ่งของการแสดงอารยธรรมกรีกในโลกตะวันออก ลัทธิพิธีมีความหรูหรา มีชีวิตชีวาเต็มไปด้วยสีสันเรไรจัดจ้านตระการตาและลัทธิพิธียังให้ความบันเทิงรื่นรมย์ทางกายและใจ เป็นทั้งการประเทืองปัญญาและการฝึกร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์

แม้เมื่อจิตวิญญาณของศาสนาของกรีกเสื่อมลง ศาสนาของตะวันออกก็มีได้ถือโอกาสเผยแพร่เพื่อเข้าแทนที่ จนเมื่อศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. ชาวกรีกจึงเริ่มสนใจและนับถือศาสนาของโลกตะวันออก ถึงกระนั้น ศาสนาแบบกรีกยังคงดำรงคงอยู่ ยังคงมีเอกลักษณ์อยู่ที่พิธีกรรม แต่ได้รวมประมวลสิ่งที่ดีของศาสนาแบบกรีกและแบบของตะวันออกไว้ด้วยกัน ศาสนาแบบกรีกจึงเริ่มเป็นที่นิยมมากในมวลหมู่ชาวกรีกและชาวตะวันออกที่ล้วนปรารถนาความเป็นอมตะ ศาสนาแบบใหม่นี้ที่เน้นพิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มโดยเฉพาะได้แพร่หลายไปทั่ว แต่ไม่มีแห่งหนใดเป็นศูนย์กลางของการจาริกแสวงบุญ

ศาสนาแบบใหม่ คือศาสนาลับ (Mystery Religion) เป็นศาสนาที่อ้างถึงการช่วยเหลือผู้ศรัทธาให้รอดพ้นจากความชั่วร้ายตามโชคชะตากรรมลิขิต และให้คำมั่นสัญญาว่า หลังความตาย วิญญาณจะกลับฟื้นคืนชีพ เจกเช่นเทพเจ้าเองก็มีการดับแล้วฟื้นคืนเป็นเทพอีก ความเชื่อทั่วไปมีอยู่ว่า ผู้ใดต้องการที่จะรอดพ้นจากความตายชั่วนิรันดร์และรวมกับเทพเจ้า ผู้ นั้นต้องประพฤติตนอยู่ในศีลและวินัยเป็นเบื้องต้น แล้วจึงเข้าพิธีเป็นสมาชิกของศาสนาเพื่อจะได้เรียนรู้ความลับของศาสนา มีลัทธิตั้งพิธีบูชาขัณฑ์เช่นสรวงบูชาเทพเจ้าและบูชาขัณฑ์ของเทพเจ้าเหนือความตาย พิธีรับเป็นสมาชิกถือว่าเป็นการก้าวเข้าสู่ชีวิตใหม่

ศาสนาแบบใหม่ที่เป็นที่นิยมมากที่สุดคือ ลัทธิพิธีแบบอียิปต์ที่บูชาเทพเจ้าเซราฟิส (Serapis) และเทพีไอซิส (Isis) ผู้พิชิตเทพเจ้าทีเค (Tyche) และให้คำมั่นแก่ผู้ที่มาเฝ้าว่าจะประทานชีวิตอมตะให้ ราชวงศ์พโทเลมีเป็นผู้สร้างเทพเจ้าเซราฟิสขึ้นมาโดยผสมผสานรูปนิมิตของเทพเจ้าโอซิริส (Osiris) เทพเจ้าเซอซ พลูโต (Pluto) และเอสกลีพิอุส (Aesclepius) เข้าด้วยกันเป็นองค์เทพเซราฟิสผู้พิพากษาดวงวิญญาณทั้งหลาย ประทานรางวัลแก่ผู้ทรงธรรม และผู้มีความประพฤติดีถูกต้อง โดยให้มีชีวิตอมตะ เทพเจ้าเซราฟิสได้กลายเป็นเทพเจ้าของโลกเฮลเลนนิสติกเฉกเช่นเทพเจ้าเซอซในโลกกรีก ส่วนเทพีไอซิสเป็นเทพที่สำคัญที่สุด มีลัทธิพิธีบูชาอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าเทพเจ้าเซราฟิส และยังเป็นลัทธิพิธีที่นิยมมากในมวลหมู่สตรี เทพเจ้าอีกองค์ที่นิยมบูชากันมากคือ เทพเจ้าอานูบิส (Anubis) เป็นเทพเจ้าอียิปต์ผู้มีหน้าที่นำดวงวิญญาณของสมาชิกของศาสนาแบบใหม่ไปสู่โลกแห่งชีวิตนิรันดร์ (Eternal Life)

การนับถือเทพและศาสนาของโลกเฮลเลนนิสติกไม่มีปัญหาความขัดแย้งแต่อย่างใดระหว่างระบบความเชื่อแบบกรีกกับแบบตะวันออก อีกทั้งไม่มีการละทิ้งความเชื่อเดิมเพื่อรับความเชื่อใหม่ทั้งหมด อันที่จริงแล้ว เทพของกรีกกับของโลกเฮลเลนนิสติกก็ไม่ได้แตกต่างกันนัก เกือบจะว่าการบูชาเทพนั้นเป็นการบูชาเทพองค์เดียวกัน เพียงแต่เป็นเทพในชื่อและรูปนิมิตที่แตกต่างกันเท่านั้น เมื่อปลายยุคเฮลเลนนิสติก ยังมีแนวโน้มเพียงว่า สังคมเฮลเลนนิสติก อาจนิยมมีศาสนาสากล และมีแนวโน้มเพียงว่า ผู้คนจะปรารถนาชีวิตอมตะครั้งหนึ่ง จิตวิญญาณกรีกเต็มไปด้วยความอยากรู้อยากเห็น ใฝ่เรียนรู้และนิยมคิดตามหลักเหตุผล แต่เมื่อถึง 146 ปี ก.ค.ศ. เมื่อกรีซตกอยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิโรมันแล้ว ทรศนะของ ชาวกรีกได้รับอิทธิพลตะวันตกมาก กล่าวคือ ชาวกรีกมีทรศนะที่จะสยบยอมต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก โดยเชื่อว่าสามารถควบคุมอำนาจเวทมนต์คาถาได้ด้วยการสวดมนต์และตั้งพิธีกรรม ภูมิปัญญาสูงส่งของกรีกแบบยุคคลาสสิกไม่มีปรากฏอีกนับแต่นั้นมา โลกเฮลเลนนิสติกไม่มีศาสนาอย่างแท้จริงให้เป็นที่พึ่งสำหรับชาวกรีกแล้ว

ปรัชญา

ในโลกเฮลเลนนิสติกที่ปราศจากเสถียรภาพความมั่นคง ชาวกรีกมีความเคลื่อนไหวไปมามากกว่าเก่าก่อน แต่ก็รู้สึกว่าเป็นคนหลักลอย ชาวกรีกจึงสนใจปรัชญา ใฝ่คิดแสวงหา

บางสิ่งบางอย่างที่ถาวรไม่เปลี่ยนแปลงในโลกแห่งความเปลี่ยนแปลง สิ่งที่ไม่สงบสุขและประชาชนไม่มีศาสนาเป็นที่พึ่ง อีกทั้งศาสนาและระบบความเชื่อถือก็เสื่อมทรามมากจนเกิดความเชื่อถือในเทพเจ้าทีเค (Tyche) ที่จะปกป้องจากความชั่วร้ายนั้น ก็ทำให้ชาวกรีกไม่น้อยหันไปพึ่งปรัชญามากขึ้นให้เป็นเครื่องบรรเทาทุกข์และปลอบประโลมใจและเป็นเครื่องนำทางแก่ชีวิต ปรัชญาของยุคเฮลเลนนิสติกจึงข้องเกี่ยวกับชีวิตของผู้คนมากกว่าอดีตของเพลโตและอริสโตเติลที่สนใจการเมืองในนครรัฐเสรี และเป็นปรัชญาพิเศษเฉพาะสำหรับคนรวยเท่านั้น เพราะมีเวลาเหลือเพื่อที่จะศึกษาปรัชญา

ปรัชญามีหลากหลายความคิดและมีสำนักปรัชญามากมาย ที่สำคัญคือ ปรัชญาของสำนักซีนิกส์ (Cynics) สำนักเอพิคิวเรียนส์ (Epicureans) และสโตอิกส์ (Stoics)

ปรัชญาซีนิกส์

ผู้ก่อตั้งคือ อันติสเทนเนสแห่งเอเธนส์ ((Antisthenes of Athens, ประมาณ 450 ปี - ประมาณ 450/350 ปี ก.ค.ศ.) เป็นสานุศิษย์ของโสกราตีส ผู้เผยแพร่ปรัชญาแนวนี้คือ ดิโอเจเนสแห่งไซนอพ (Diogenes of Sinope, ประมาณ 412 ปี - 323/320 ปี ก.ค.ศ.) ปรัชญาซีนิกส์ไม่มีสำนักศึกษา มีแต่การเผยแพร่ด้วยวิธีการสอนสามัญชนตามถนนหนทาง ตลาดและในที่สาธารณะ นักปรัชญาซีนิกส์ดูแคลนชีวิตที่ใฝ่โลกีย์สุข ความหรูหราฟุ่มเฟือยและการไฝหาความสุขทางกาย (Materialism)

ปรัชญาซีนิกส์ได้ย้าว่า คุณค่าแท้จริงคือ ธรรมชาติที่พร้อมจะเอื้ออำนวยสรรพสิ่งอันจำเป็นแก่ชีวิต มนุษย์ควรหวนคืนสู่ธรรมชาติ ใช้ชีวิตเรียบง่าย สลัดทิ้งธรรมเนียมจารีตประเพณีและสังคมแสนสร้างจอมปลอมเสีย ไม่ยึดติดสิ่งใด ๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์และความชั่วร้าย เสรีภาพของมนุษย์ต้องมาจากการไม่ยึดติดในความสุขทางกายและสังคมต้องลดละเลิก ความอยากมียากเป็นให้ได้ก่อนเป็นเบื้องต้น มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดจิตรรรมชาติ โดยไม่คำนึงถึงชาติภาษาและวัฒนธรรม ไม่ผูกพันจงรักภักดีต่่อนครหรืออำนาจรัฐ ความคิดของกลุ่มซีนิกส์เช่นนี้ถูกวิจารณ์มากว่าเป็นปรัชญาที่ผิดธรรมชาติที่สุดในแวดวงปรัชญาของโลกเฮลเลนนิสติก

ปรัชญาเอพิคิวเรียนส์

ผู้ก่อตั้งสำนักศึกษา ณ เอเธนส์คือ เอพิคิวรุส (Epicurus, 341/340 ปี - 270 ปี ก.ศ.) เขาใช้ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานของทฤษฎีต่อชีวิต เขายอมรับทฤษฎีของเดโมคริตุส (Democritus) ที่ว่าด้วยเอกภพประกอบด้วยส่วนที่น้อยที่สุดเป็นปรมาณู เป็นเอกภพที่ปรากฏเป็นรูปที่เป็นจริง เห็นได้ด้วยตา (Material) ทวยเทพไม่มีผลประโยชน์หรือบทบาทแต่อย่างใดในโลกนี้ ทฤษฎีของเอพิคิวรุสเป็นทฤษฎีว่าด้วยเอกภพโดยยึดหลักธรรมชาติเหมือนจริง (Naturalistic theory)

เอพิคิวรุสเห็นว่า มนุษย์ต้องแสวงหาความสุขตามลำพังโดยใช้หลักเหตุผล ความสุขนั้นจะทำให้มนุษย์เป็นอิสระ ความสุขเป็นความดีอย่างเอก มีนิยามความหมายว่า เป็นการปราศจากความทุกข์ อารมณ์รุนแรงใด ๆ ไม่เป็นที่พึงปรารถนา พึงละเว้นการเที่ยวเตร่สำมะเลเทเมาหรือการมกมากในกามคุณซึ่งล้วนจะทำให้เกิดความทุกข์ เอพิคิวรุสได้แสวงหาเสรีภาพจากความทุกข์มากกว่าเสรีภาพจากระบอบประเพณีของชีวิตธรรมดาสามัญ เขาเน้นความสุขซึ่งมิได้หมายถึงการหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข ความสุขวันนี้หมายถึงความทุกข์ทรมานของวันพรุ่งนี้ เอพิคิวรุสจึงชี้แนะให้เจริญรอยตามธรรมชาติ โดยออกห่างจากชีวิตในโลกสังคมภายนอก เพิกเฉยต่อการเมืองซึ่งมีแต่จะทำให้จิตใจวุ่นวายทุกข์ ทำให้วิญญาณไม่เป็นสุข เอพิคิวรุสคิดเห็นว่า รัฐย่อมมาจากสัญญาประชาคมของบุคคลร่วมกัน มนุษย์จึงควรพึงพอใจที่จะอยู่ภายใต้การปกครองรูปแบบใดก็ได้ มุ่งหมายมิตรไมตรีและเสวยสุขตามลำพัง เขาเชื่อว่า ถ้าใช้หลักเหตุผลอย่างถูกต้อง ก็จะแสดงให้เห็นวิธีการดีที่สุดในการแสวงหาความสุข มนุษย์ควรอดทนอดกลั้น มีระเบียบวินัยในตนเองและใฝ่มองหาความรู้สึกรสส่วนตนและปฏิบัติกริยาส่วนตน เพื่อจะได้บรรลุถึงสันติสุขและความมั่นคง ปรัชยานิยมเอพิคิวรุสนี้ โดยเนื้อแท้แล้ว เป็นปรัชญาที่โน้มนำไปสู่ลัทธินิยมปลีกวิเวกและเจริญภาวนา (Quietism)

ปรัชญาสโตอิก

ผู้ก่อตั้งสำนักศึกษาคือ เซโน (Zeno, 335 ปี - 263/252 ปี ก.ศ.) เป็นชาวนครซีเทียม (Citium, ในเกาะไซปรัส, Cyprus) สำนักศึกษาของเขาชื่อ สโตอา (Stoa) ตามชื่ออาคารที่เขาเลือกเป็นสถานที่สอน ปรัชญาของเซโนมุ่งหมายยึดถือธรรมชาติเป็นสำคัญ โดยถือว่าเอกภพ

เป็นระบบ ดวงดาวและดาวเคราะห์โคจรตามกฎคงที่ เฉากเช่นสังคมมนุษย์ย่อมมีระเบียบแบบแผนและรวมกันเป็นหนึ่ง ตามทฤษฎีของเฮโรโดตัสแล้ว ธรรมชาติคือการแสดงเจตจำนงของสวรรค์ มนุษย์ทุกคนย่อมมีบทบาทอยู่ในแผนของสวรรค์ ความสุขในชีวิตต้องมาจากการใช้หลักเหตุผลในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามครรลองธรรมชาติ เป็นการทำให้มนุษย์ได้ร่วมกับเอกภพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สโตอิกได้อธิบายว่า มวลมนุษย์คือพี่น้องร่วมโลก มีหลักเหตุผลแต่กำเนิดและประสานเป็นหนึ่งกับเอกภพ กฎเกณฑ์ (Law) หนึ่งย่อมครองมนุษย์ทั้งหมด กฎเกณฑ์หนึ่งเดียวเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบแบบแผนของธรรมชาติ (Natural order) เฮโรโดตัสได้ย้ำว่า ความสุขทางโลกและความทุกข์ทางโลกล้วนไม่มีคุณค่าพิเศษเฉพาะแต่อย่างใด แต่มนุษย์ต้องยอมรับด้วยความอดทน มนุษย์ต้องมีคุณธรรมโดยถือว่า มวลมนุษย์ล้วนเป็นพี่น้องและมี ความผูกพันที่จะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มนุษย์ต้องมีส่วนร่วมในการเมืองและกิจการทางโลก แต่ไม่ควรเปลี่ยนระเบียบแบบแผนของสรรพสิ่ง ชีวิตที่ประเสริฐและก่อปรด้วยคุณธรรมของมนุษย์เช่นนั้นย่อมเป็นชีวิตที่แม้แต่เทพเจ้าทีเค (Tyche) ก็ไม่สามารถทำลายได้ แม้จะสามารถทำลายผลสำเร็จของมนุษย์

ปรัชญาสโตอิกได้พัฒนาความคิดเห็นหลักว่าด้วยระเบียบแบบแผนของโลก โดยเป็นความคิดเห็นจากทฤษฎีสวนบุคคล นักปรัชญาสโตอิกเพิกเฉยไม่ยินดียินร้ายต่อรูปแบบการปกครองใดโดยเฉพาะ ปรัชญาสโตอิกเห็นชอบว่าประชาชนควรปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี ปรัชญาสโตอิกถือว่าสภาวะสากลเป็นสภาวะที่มีคุณธรรม มิใช่การเมืองเป็นลักษณะสำคัญ ผลสำเร็จที่สุดของปรัชญาสโตอิกคือ การสร้างความคิดหลักว่าด้วยกฎธรรมชาติ (Natural law) ปรัชญาสโตอิกเป็นปรัชญาเฮลเลนิสติกที่นิยมกันมากที่สุด จักรวรรดิโรมันในยุคต่อมาได้ใช้ปรัชญาสโตอิกเป็นเครื่องแสดงเหตุผลชอบธรรมในการพิชิตแล้วปกครองดินแดน เพราะปรัชญาสโตอิกมีความคิดหลักว่าด้วยสภาวะสากล (Universal state) ย่อมถูกปกครองโดยกฎธรรมชาติ เป็นความคิดหลักให้เหตุผลชอบธรรมแก่การสร้างจักรวรรดิ ความคิดหลักว่าด้วยกฎธรรมชาตินี้ก็เป็นเหตุชอบธรรมแก่การยืนยันห้ชัดว่ากฎหมายต้องเป็นกฎหมายเดียวกัน เป็นหนึ่งสำหรับมวลประชาชน ความคิดหลักของปรัชญาสโตอิกเป็นเครื่องมือที่มีค่ายิ่งสำหรับชาวโรมันเมื่อต้องปกครองชนต่างเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม

สำนักปรัชญาส่วนใหญ่ของโลกเฮลเลนีสติกล้วนตั้งสอนว่า ประชาชนสามารถที่จะมีความสุขได้ ถ้าหันหลังให้โลก แล้วมุ่งมั่นต่อสิ่งหนึ่งอย่างยั่งยืนนาน แต่ละสำนักปรัชญาแตกต่างกันแต่เพียงว่ามุ่งมั่นต่อสิ่งใดอย่างยืนยาวนาน สำนักปรัชญาล้วนแข่งขันกันที่จะแสดงทรรศนะที่เหนือกว่า ส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า มนุษย์จำเป็นต้องมีความเพียงพอด้วยตนเอง และเตรียมพร้อมสรรพในการจัดการกับเทพเจ้าที่เคออย่างประสบความสำเร็จยิ่ง สำนักปรัชญาเอพิคิวเรียนส์และสโตอิกยึดหลักการว่า โดยอุดมคติแล้ว มนุษย์ต้องละทางโลกเพื่อให้ตนเองมีอุเบกขา มีเสรีภาพภายในตัวตนเองและมีความมั่นคงไม่สั่นคลอนแม้เผชิญความเคร่งครัดเข้มงวดจากการถูกศีลธรรมทดสอบเพราะมนุษย์ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด

ปรัชญาเฮลเลนีสติกคือวิถีชีวิตและวิถีความคิด เสนอวิธีการอันหลากหลายแก่นมนุษย์ในการจัดการกับความไม่แน่นอนของชะตากรรม และให้ตัดขาดจากความมั่นคงในชีวิตแบบเดิมคือ เครือข่ายการเมืองและสังคมตามประเพณีนิยมแบบเดิม ปรัชญาซีนิกส์ เอพิคิวเรียนส์ และสโตอิกย้ำความสำคัญของเหตุผลและการเข้าใจธรรมชาติอย่างถูกต้อง ปรัชญานั้นเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งของนักคิดยุคเฮลเลนีสติกที่ล้วนได้รับอิทธิพลจากปรัชญาตะวันออก เพราะเป็นวิถีความคิดที่มองมุ่งภายในตัวตน ส่งเสริมศีลธรรมและลดความผูกมัดต่อรัฐและสังคม ปรัชญาแบบนี้เป็นที่นิยมมากในแวดวงชาวกรีกผู้มีชีวิตที่เลื่อนลอย มิได้ผูกมัดกับศาสนาและความรักมาตุภูมิ

ปรัชญาเฮลเลนีสติกมีลักษณะจำยอมอย่างลึกซึ้ง (Defeatist) ปรัชญาเอพิคิวเรียนส์และสโตอิกใช้ตรรกวิทยาของกรีกในการคิดหาข้อสรุปที่ล้วนไม่ส่งเสริมการแสวงหาสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างเข้มแข็งเกินไป แม้ว่าสิ่งนั้น ๆ คือความจริงหรือหลักเหตุผลก็ตาม ปรัชญาเฮลเลนีสติกกลายเป็นความเชื่อถือ เทียบเท่าศาสนาที่ลับแบบกรีกที่มีลักษณะอิงพิธีกรรมและคำสอนที่เปิดเผยแก่กลุ่มโดยเฉพาะเท่านั้น (Mystery religion) แต่เป็นศาสนาชั้นสูงกว่าเดิมมาก เมื่อพิจารณาปรัชญาเฮลเลนีสติกสายสำคัญอาทิ เอพิคิวเรียนส์และสโตอิกแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นปรัชญาที่มนุษย์ยากจะปฏิบัติได้ เพราะเป็นปรัชญาที่ไม่ได้คำนึงถึงธาตุแท้ของมนุษย์ ผู้ยึดปรัชญาเช่นนั้นได้ ต้องเป็นคนที่มิภูมิปัญญาเข้มแข็งหรือเป็นคนที่สมถะเท่านั้น

สำนักศึกษา (Academies) ปรัชญาทั้งหลายล้วนจัดหลักสูตร มีการเรียนการสอนและการบรรยายนอกสถานที่ ตลอดจนมีการจัดตั้งห้องสมุด

ประวัติศาสตร์นิพนธ์

เมื่อจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์เสด็จยกทัพไปในการศึกสงคราม ได้โปรดให้บรรดานักประวัติศาสตร์ตามเสด็จ ให้ได้รู้เห็นและร่วมอยู่ในเหตุการณ์ครั้งสำคัญ เพื่อแต่งประวัติศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ประวัติศาสตร์เหล่านั้นสูญหายไปแล้ว เรื่องราวการพิชิตดินแดนปรากฏเป็นประวัติศาสตร์โดยนักประวัติศาสตร์ชนชาติอื่น แต่งขึ้นหลังเหตุการณ์โดยใช้หลักฐานจากการบอกเล่าของบรรดาผู้ร่วมเสด็จไปในการศึกสงคราม ประวัติศาสตร์บางเล่มก็แต่งขึ้นหลังเหตุการณ์หลายร้อยปีโดยใช้หลักฐานจากการบอกเล่าและบันทึกของผู้ร่วมศึกสงคราม ที่ขึ้นชื่อคือ บันทึกของเนอาร์คัส (Nearchus) แม่ทัพเรือของจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ผู้สำรวจลุ่มแม่น้ำสินธุ ปันจาบ (Punjab) และชายฝั่งทะเลมากราน (Makran) ไปสู่ปากแม่น้ำไทกริส บันทึกของเขาแสดงลีลาการประพันธ์แบบเฮโรโดตัส อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว พระราชนิพนธ์และพระราชจริยวัตรของจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ ถูกถ่ายทอดอย่างเต็มไปด้วยจินตนาการฟุ้งเฟ้อเป็นส่วนใหญ่ ที่ขึ้นชื่อคือ หนังสือของอะเล็กซานเดอร์ โรมานซ์ (Alexander Romance) เป็นวรรณกรรมที่ขึ้นชื่อนิยมมากในแวดวงวรรณกรรม

ในยุคเฮลเลนนิสติก ไม่มีความนิยมแต่งรูปแบบใหม่ของประวัติศาสตร์การเมืองและพระราชประวัติของกษัตริย์หรือประวัติศาสตร์ราชวงศ์ เพราะชาวกรีกเองไม่นิยมแต่งชีวประวัติ (Biography) และยังคงนิยมแต่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ ประวัติศาสตร์นครรัฐ นักประวัติศาสตร์ในยุคเฮลเลนนิสติกยังคงแต่งประวัติศาสตร์กรีกทั้งประเทศ (Hellenica) อย่างสืบต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นประวัติศาสตร์ประเภทบันทึกเหตุการณ์ลำดับศักราช (Chronicles) ของยุคสมัยของตน ประวัติศาสตร์ประเภทนี้เพียงแต่รวบรวมเรื่องราวอาณาจักรใหม่เข้าไปอยู่ในกรอบประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเก่า ประวัติศาสตร์เฮลเลนนิสติกที่นับว่าดีที่สุดในยุคนี้คือ Diodorus โดยเฮียโรนีมุส (Hieronymus of Cardia) ผู้เป็นนักบริหารของอาณาจักรหลายแห่ง Diodorus แสดงเรื่องราวในยุคสมัยของเขาเองจนถึงเมื่อ 260 ปี ก.ค.ศ. เฮียโรนีมุสสิ้นชีวิตเมื่ออายุได้ 104 ปี

วรรณกรรม Diodorus มีความยาวมากจน “ไม่มีใครอ่านได้จบจบ” วรรณกรรมนี้เป็นวรรณกรรมแห่งยุคที่มีความถูกต้องแน่นอนและมีความสมคูลมากอย่างน่าอัศจรรย์

ที่สุดในบรรดาความจริงในประวัติศาสตร์ บทเรียนนั้นคือ ความบังเอิญ (Chance, Tyche) ครอบงำกิจกรรมของมนุษย์ ความเชี่ยวชาญชำนาญการของมนุษย์มิได้ครอบงำและครอบครองกิจกรรมของมนุษย์ ความบังเอิญหรือเทพีแห่งความบังเอิญ (Tyche) โดดเด่นสถิตเหนือประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ในยุคเฮลเลนิสติกต่อเนื่องมาถึงยุคสมัยจักรวรรดิโรมัน ความบังเอิญทั้ง ๆ ที่บอดสนิทแต่ก็ถูกนำไปใช้โดยบรรดาผู้ที่เข้าใจวิถีทางแห่งพระเทพีแห่งความบังเอิญ (Tyche) กล่าวคือ “ในกิจกรรมของมนุษย์ ย่อมมีระดับขึ้นลง [เหมือนระดับน้ำขึ้นลง]”

เมื่อต้นยุคเฮลเลนิสติก มีความนิยมประเพณีการแต่งประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเฮโรโดตุสใหม่ เพราะจำเป็นต้องเรียนรู้วัฒนธรรมพื้นเมือง ประวัติศาสตร์พื้นฟูการเขียนเรื่องต่าง ๆ ในรูปแบบที่มีระบบระเบียบจนประวัติศาสตร์เรื่องราวต่าง ๆ กลายเป็นชาติพันธุ์วิทยา (Ethnography) แต่ประวัติศาสตร์แบบนี้เป็นประวัติศาสตร์ที่ได้รับพระราชูปถัมภ์ ผู้แต่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ แต่งโดยใช้บันทึกรายงานและความรู้ที่รู้กันในวงใน และเรียบเรียงเรื่องราวตามรูปแบบมาตรฐานคือ แสดงเรื่องปรัมปรา จาริตประเพณี ศาสนา ธรรมชาติและการเมือง นักประวัติศาสตร์พื้นฟูการใช้ภูมิศาสตร์ในการแต่งเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์จึงมิได้มีแต่เรื่องราวเหตุการณ์ หากแต่ยังมีเรื่องราวด้านภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์วิทยา ประวัติศาสตร์แบบดังกล่าวแสดงแนวโน้มความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ (เล่าเหตุการณ์และเรื่องราว) กับภูมิศาสตร์ในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ การฟื้นฟูใหม่นี้ถือว่าเป็นผลสำคัญยิ่งทางวัฒนธรรมจากการที่จักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ทรงพิชิตดินแดน

เมื่อชาวโรมันครอบครองโลกเฮลเลนิสติก ชาวโรมันได้สร้างสรรค์ให้เอกภาพและแนวทางใหม่แก่ประวัติศาสตร์การเมืองตามประเพณีประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบพูซิดีเดส ประวัติศาสตร์นิพนธ์แนวนี้ปรากฏในประวัติศาสตร์แห่งนครโรม เมื่อถึงสมัยของโพลีบิอุส (Polybius, ประมาณ 200 ปี – 118 ปี ก.ค.ศ.) ประวัติศาสตร์การเมืองได้มีกระแสพัฒนาอีกแนวทางหนึ่งคือ สำนักวิชาการประวัติศาสตร์ที่ปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้สงสารเห็นอกเห็นใจ (Pathetic school of history) ประวัติศาสตร์แนวใหม่ใช้วาฬศิลป์เพื่อสร้างความรู้สึกลึกซึ้ง ตื่นเต้น เห็นอกเห็นใจ สงสารเหตุการณ์และตัวบุคคลในประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์เร้าอารมณ์ความเห็นอกเห็นใจ เห็นความสำคัญของผล (Effect) สำคัญกว่าความจริง กล่าวคือ มุ่ง

แต่ปลูกเร้าให้มีอารมณ์ความรู้สึกตื่นเต้นบ้าง เห็นอกเห็นใจบ้าง จนละเอียดไม่ให้ความสำคัญแก่ความจริง

ในวิถีทางแห่งกาลเวลา 350 ปี ประวัติศาสตร์นิพนธ์กรีกได้คิดริเริ่มท่วงทีลีลาการประพันธ์มากมายเป็นส่วนใหญ่ที่โลกตะวันตกในปัจจุบันก็ยังนิยมเป็นปกติธรรมดา ชาวกรีกพยายามวิเคราะห์ปัญหาส่วนใหญ่ ปัญหาสังคมและปัญหาการเมืองที่โลกปัจจุบันก็ยังเผชิญอยู่ ชาวกรีกได้ตั้งมาตรฐานของการตรวจสอบความถูกต้องแน่นอนของหลักฐาน และคิดริเริ่มกรรมวิธีหลากหลายจนทำให้ประเพณีการแต่งประวัติศาสตร์แบบกรีกเหนือกว่าประเพณีการแต่งประวัติศาสตร์แบบอื่น ถึงกระนั้น ประเพณีนิยมแบบกรีกก็ยังมีจุดอ่อนคือ ไม่สามารถต้านทานพลังอำนาจแห่งเทพเจ้าในประวัติศาสตร์ แม้ในยุคสมัยที่เฟื่องเจวยุโรป

เมื่อสิ้นยุคเฮลเลนิสติก ได้เกิดศาสนาขึ้น ประเพณีนิยมประวัติศาสตร์นิพนธ์กรีกและแบบจูดายก็ได้ผสมผสานกลมกลืนกันเป็นรูปแบบใหม่ของประวัติศาสตร์ รูปแบบใหม่นั้นคือ บทบาทพระเป็นเจ้าในการทำให้มนุษย์รอดจากบาป (Salvation) ประวัติศาสตร์รูปแบบใหม่คือ ประวัติศาสตร์ศาสนจักร (Church history) และประวัติศาสตร์คคคคริสต์ อาทิ โลกศาสนาคริสต์แห่งไบแซนไทน์

วิทยาศาสตร์และบรรดาศาสตร์

วิทยาศาสตร์และการแพทย์เจริญก้าวหน้ามากในยุคเฮลเลนิสติก โดยพัฒนาจากผลสำเร็จของอดีต และได้ริเริ่มสร้างสรรค์วิทยาศาสตร์จนทำให้ยุคเฮลเลนิสติกเป็นยุคสมัยแห่งการสร้างสรรค์ที่สุดยุคหนึ่ง และเป็นยุคทองของวิทยาศาสตร์ สาขาที่ยิ่งใหญ่มากคือ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์และภูมิศาสตร์ สาขาฟิสิกส์และเคมีมีความก้าวหน้าน้อยกว่ามาก ราชวงศ์พโทเลมีได้สถาปนานครหลวงอะเล็กซานเดรียเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิทยาศาสตร์

คณิตศาสตร์

อียิปต์เป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาคณิตศาสตร์ นักคณิตศาสตร์ชื่อแห่งยุคคือ

1. ยูคลิด (Euclid, ประมาณ 300 ปี ก.ค.ศ.) เขาเป็นชาวนครอะเล็กซานเดรีย ได้

เรียบเรียงหนังสือเรื่อง **The Elements of Geometry** เป็นเรขาคณิตเบื้องต้น เขาแต่งหนังสือนี้
เรียบร้อยก่อนที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตแห่งอะเล็กซานเดรียจะได้เรียนรู้คณิตศาสตร์และดาราศาสตร์แบบบาบิโลเนีย (Babylonia) อย่างแท้จริง ตำราเล่มนี้ยังคงเป็นตำราคลาสสิกที่ใช้กัน
จนถึงปัจจุบัน

2. **อพอลโลนีอุสแห่งเพอร์ก้า** (Apollonius of Perga, ประมาณ 262- ประมาณ 190
ปี ก.ค.ศ.) เป็นสานุศิษย์ของยูคลิด ผลงานของเขาว่าด้วยเรขาคณิตที่ว่าด้วยรูปต่าง ๆ ที่ได้มา
โดยตัดรูปทรงกรวย (Conic section) ถือเป็นผลงานยิ่งใหญ่ที่สุดผลงานหนึ่งของเรขาคณิต

ยูคลิดและอพอลโลนีอุส ได้สร้างผลงานเรขาคณิตโดยยึดถือข้อพิสูจน์ของกฎคณิตศาสตร์ (Mathematical theorems) กฎคณิตศาสตร์ได้ตั้งมั่นรูปแบบของการคิดคำนวณในใจ (Mathematical reasoning) มาจนถึงปัจจุบัน

3. **อาร์คิมิดีส** (Archimedes, ประมาณ 287 ปี - 212 ปี ก.ค.ศ.) เป็นชาวนครซีราคิวส์ (Syracuse, ในเกาะซิซิลี) เขามีความสนใจในคณิตศาสตร์มาก ได้ติดต่อแลกเปลี่ยนความรู้กับนักคณิตศาสตร์อียิปต์ เขาได้แต่งหนังสือเรื่อง **On Plane Equilibrium** ว่าด้วยหลักการพื้นฐานของกลศาสตร์และวิชาว่าด้วยกำลังงัด (Lever) อีกเรื่องหนึ่งคือ **On Floating Bodies** เป็นตำราที่วางรากฐานแก่วิชาว่าด้วยความกดของน้ำ (Hydrostatics) ซึ่งมีบทสรุปว่า เมื่อใดที่ของแข็งลอยในของเหลว น้ำหนักของของแข็งเท่ากับน้ำหนักของของเหลวที่ถูกแทนที่นั้น

ความรู้ของอาร์คิมิดีสส่งเสริมความรู้ของเรขาคณิตมาก ดังที่เขาเสนอการคำนวณค่าโดยประมาณของ π กลศาสตร์ เลขคณิตและวิศวกรรมศาสตร์ก็ได้รับประโยชน์จากความรู้ของเขาด้วย เขาได้คิดประดิษฐ์เครื่องกลไก (Machines) โดยเหตุที่มีความจำเป็นคือ สกรูว์และตุรอกหลายลูกซ้อนกัน (Compound pulley) เขาขึ้นชื่อในการคิดประยุกต์วิศวกรรมศาสตร์เพื่อใช้ในการยุทธ

การประยุกต์วิทยาศาสตร์เป็นที่นิยมมากในยุคเฮลเลนนิสติก ดังที่นักคณิตศาสตร์หลายคนประยุกต์คณิตศาสตร์เพื่อประโยชน์แก่ดาราศาสตร์ เป็นการคำนวณเพื่อหาข้อมูลเที่ยงตรงตามแบบที่นักดาราศาสตร์ชาวบาบิโลเนียและอียิปต์ได้ทดลองมาแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจในสวรรค์และพื้นพิภพมากขึ้น อาร์คิมิดีสได้ใช้วิธีการคำนวณเพื่อวัดเส้นผ่าศูนย์กลางของดวงอาทิตย์ เอราทอสเทนีส (Eratosthenes, ประมาณ 276 ปี - 194 ปี ก.ค.ศ.) และคำนวณเส้น

รอบวงของโลก อริสตาร์คัสแห่งซามอส (Aristarchus of Samos, ประมาณ 270 ปี ก.ค.ศ.) ได้ตั้งทฤษฎีว่า ดวงอาทิตย์และดวงดาวที่อยู่คงที่ล้วนไม่เคลื่อนไหว โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ทฤษฎีนี้ไม่เป็นที่ยอมรับสำหรับคนร่วมสมัยของเขา ทฤษฎีของเขาไม่ใช่หลักคำนวณ ยังไม่มีการค้นพบเส้นโคจรรูปไข่ของดาวเคราะห์และอัตราความเร็วที่ไม่เหมือนกัน

ฮิปพาร์คัสแห่งไนซี (Hipparchus of Nicea, ประมาณ 146 ปี - 127 ปี ก.ค.ศ.) ได้เสนอทฤษฎีว่า โลกเป็นศูนย์กลางของเอกภพ 300 ปีต่อมา พโตเลมีแห่งอะเล็กซานเดรีย (Claudius Ptolemaeus, 127 ปี ก.ค.ศ.) ได้ปรับปรุงทฤษฎีนี้จนสามารถอธิบายโลกทัศน์ของชาวตะวันตกมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16

การใช้คณิตศาสตร์เพื่อศึกษาวิทยาศาสตร์สาขาอื่นเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายวงกว้างของการศึกษาวิทยาศาสตร์

ดาราศาสตร์

ดาราศาสตร์เป็นวิทยาการหนึ่งที่ผสมผสานความรู้ของกรีซเข้ากับความรู้ของตะวันออก ดาราศาสตร์ของยุคเฮลเลนิสติกได้อาศัยความรู้ของบาบิโลเนียมาก พวกเขาบิโลเนียได้จดบันทึกการโคจรของดาวเคราะห์ไว้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 ก.ค.ศ. และได้ค้นพบกฎเกณฑ์ของคณิตศาสตร์จากการสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติ อาทิ การเกิดคราสเป็นครั้งคราว ระยะจากเส้นที่กำหนด (Mathematical coordinates) ย่อมนิยามทางโคจรของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ได้เที่ยงตรง ในสมัยเพลโต ยูโดซอส (Eudoxos) ได้ริเริ่มรูปแบบตามลักษณะเรขาคณิตเพื่อค้นหาความเที่ยงตรงแน่นอนของการโคจรของดาวเคราะห์และสรรพสิ่ง

ชาวตะวันออกใกล้ได้สังเกตตรวจตราท้องฟ้าอย่างละเอียด เป็นข้อมูลแก่วิถีความคิดแบบคิดหลากหลายแง่มุม (Speculation) ของนักปรัชญากรีกชื่อทาเลส (Thales) วิถีความคิดของเขาเป็นพื้นฐานของดาราศาสตร์แบบเฮลเลนิสติก นักดาราศาสตร์ขึ้นชื่อคือ

1. อริสตาร์คัสแห่งซามอส (Aristarchus of Samos, ประมาณ 310 - 230 ปี ก.ค.ศ.) เขาได้ตั้งหลักการว่า ดวงอาทิตย์ใหญ่กว่าโลก ดวงดาวอยู่ห่างไกลจากโลกมาก เขาตั้งทฤษฎีสุริยจักรวาล (Heliocentric theory) ว่า โลกและดาวเคราะห์ล้วนโคจรรอบดวงอาทิตย์

แต่ผู้ร่วมสมัยของเขาไม่เชื่อ ทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับและทดสอบอีกครั้งหนึ่งโดย นิโคลอส โคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus, ค.ศ. 1473-1543) ในปลายยุคกลาง

2. ฮิปอาร์คัสแห่งไนซี (Hipparchus of Nicaea, ประมาณ 146 ปี - 126 ปี ค.ศ.) เขาตั้งความคิดหลักเรื่องการ โคจรของดาวเคราะห์

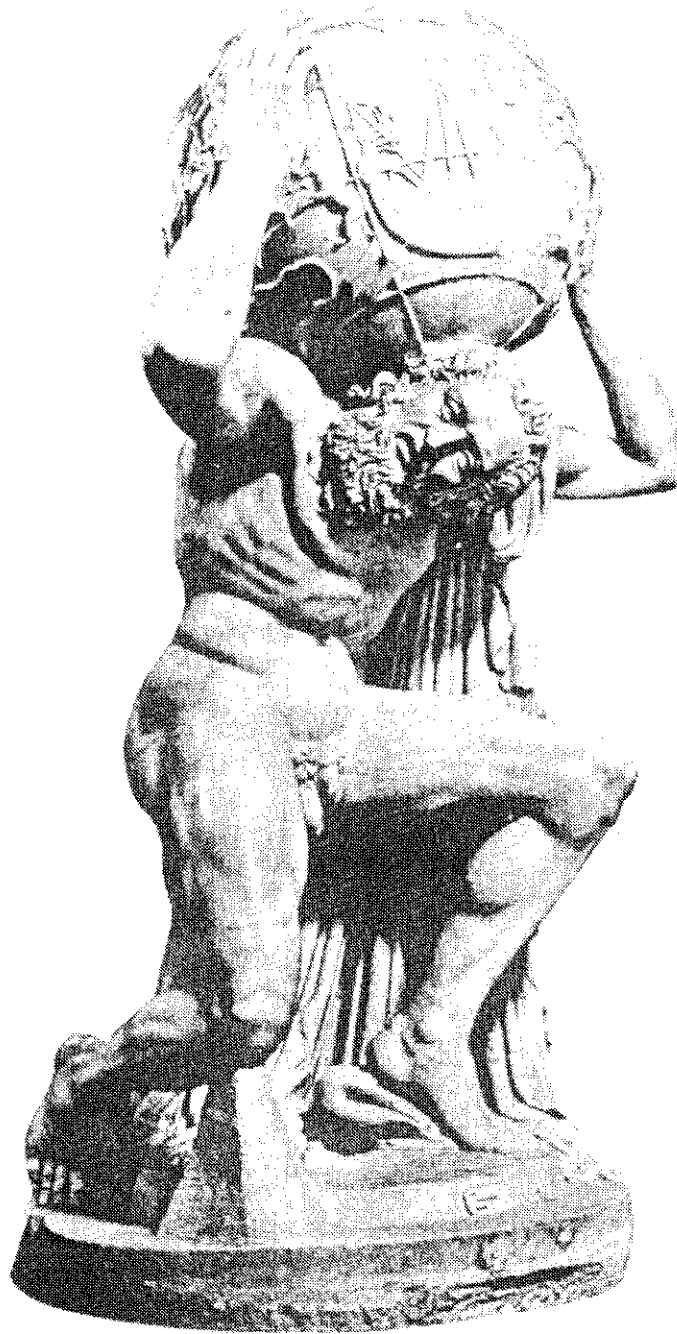
3. กลอดิอุส พโทเลมี พโทเลมีเป็นชาวนครอะเล็กซานเดรีย เขาเป็นนักดาราศาสตร์ นักภูมิศาสตร์และนักคณิตศาสตร์ เขายอมรับทฤษฎีของอริสโตเติลที่ถือว่าโลกเป็นศูนย์กลางของเอกภพ ทฤษฎีพิภพจักรวาลนี้เป็นที่ยอมรับต่อมาถึง 1,400 ปี

ดาราศาสตร์ได้บรรลุถึงความแน่นอนเที่ยงตรงและเป็นวิทยาการที่ใช้คณิตศาสตร์อย่างกว้างขวาง เป็นเหตุให้คณิตศาสตร์ทันสมัยยิ่งขึ้น สมัยเฮลเลนิสติกประสบความสำเร็จในการพัฒนาวิธีการวัดอย่างเที่ยงตรง แบ่งเวลาเป็นชั่วโมง นาทีและวินาที และแบ่งหน่วยย่อยวงกลมเป็นองศา นาทีและวินาที ดาราศาสตร์เฮลเลนิสติกได้เกื้อหนุนการพัฒนาคณิตศาสตร์และโหราศาสตร์

โหราศาสตร์

ศูนย์กลางของโหราศาสตร์คือนครอะเล็กซานเดรีย ความคิดหลักของโหราศาสตร์เป็นความคิดเห็นของบาบิโลเนียที่กำหนดไว้ว่า ไฟาและดินย่อมมีความสัมพันธ์ติดต่อกันจนมนุษย์สามารถทำนายได้ล่วงหน้าว่า เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์บนท้องฟ้า หรืออีกนัยหนึ่งคือปรากฏการณ์ธรรมชาติย่อมก่อเกิดเหตุขึ้นบนพื้นพิภพ นักโหราศาสตร์เฮลเลนิสติกใช้ความคิดเห็นนี้ด้วยวิธีการใหม่ คือ การเชื่อมสัมพันธ์การทำนายทายทักปรากฏการณ์บนท้องฟ้าเข้ากับชีวิตมนุษย์ การโคจรของดาวเคราะห์และสรรพสิ่งบนท้องฟ้าจะจบเหมาะแก่เวลาตกฟ้าของบุคคลเมื่อแรกเกิด การทำนายดวงชะตาของบุคคลจึงใช้ปรากฏการณ์บนท้องฟ้าเป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจดูดวงชะตาของบุคคล

โหราศาสตร์มีการคำนวณละเอียดสัมพันธ์กับดาราศาสตร์ จึงทำให้คณิตศาสตร์และดาราศาสตร์พัฒนาก้าวหน้า ไม่ล้าสมัยและเป็นศาสตร์ที่จำเป็นยิ่งต่อมนุษย์ที่ยังข้องเกี่ยวกับการดูดวงชะตาตนเอง

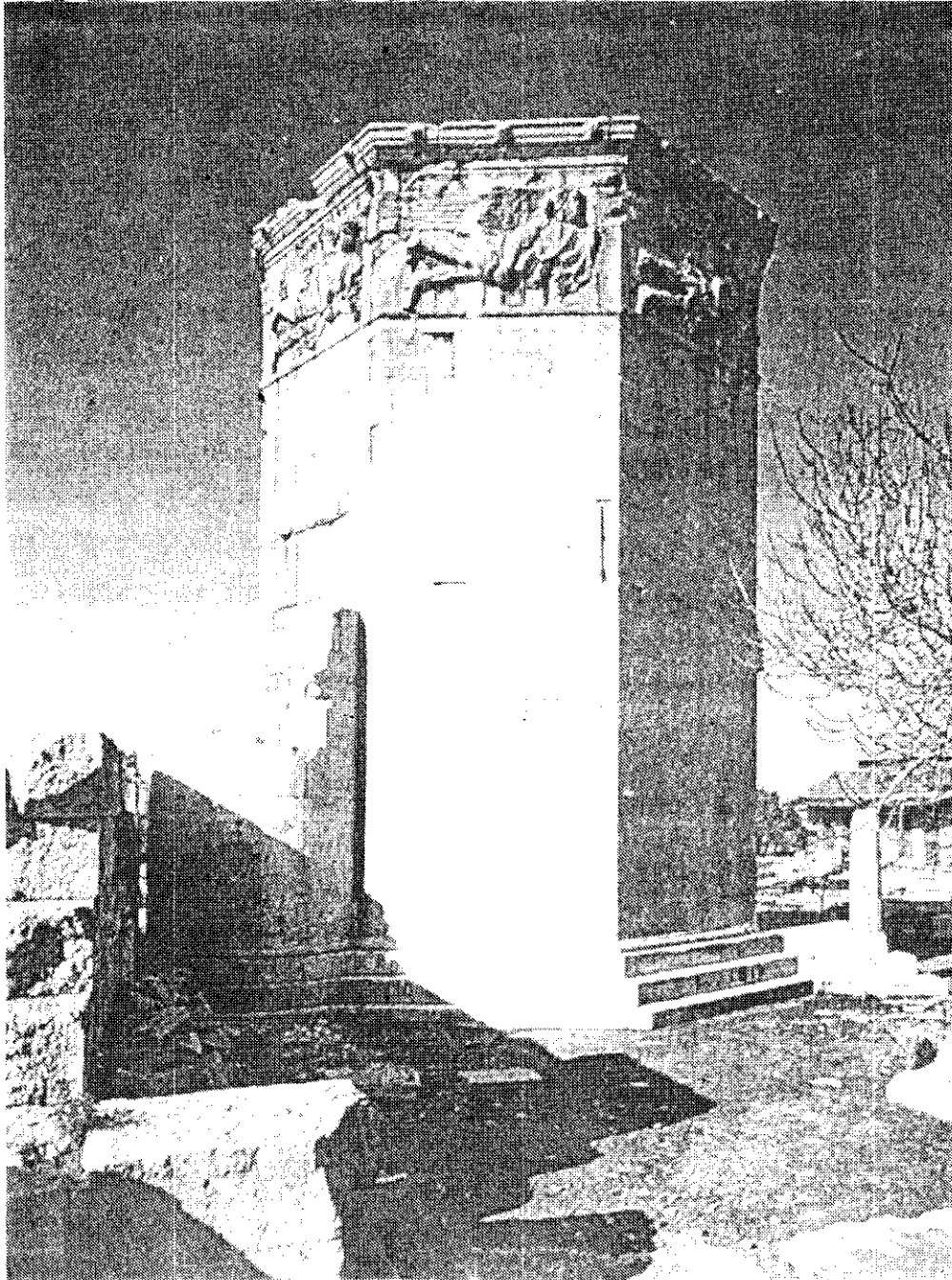

The Celestial Globe

ตำนานเทพนิยายกรีกว่า พระเทพแอตลัส
(Atlas) แบกโลกไว้มิให้ตกลงมา แสดงว่า
นักวิทยาศาสตร์เฮลเลนนิสเข้าใจรูปพรรณ
สัณฐาน โลกถูกต้อง แสดงรูปทรง มิติ
แกนโลก ท้องฟ้าและขั้วโลก

หอพระพาย 4 (Tower of the Four Winds)

ในเอเธนส์ นักดาราศาสตร์สร้าง เป็นนาฬิกาแดด
นาฬิกาหน้าและกึ่งหันลม นี่คือตัวอย่างการประยุกต์
วิทยาศาสตร์สำหรับชีวิตประจำวันในโลกเฮลเลนนิสติก

ภูมิศาสตร์

นักภูมิศาสตร์ที่ขึ้นชื่อที่สุดคือ เอราทอซเทเนส (Eratosthenes, 285 ปี - ประมาณ 204 ปี ก.ค.ศ.) เขาศึกษาภูมิศาสตร์โดยใช้คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญ เขาคำนวณเส้นรอบโลกประมาณ 24,675 ไมล์ ที่ถูกต้องคือ 24,860 ไมล์ เขาได้สรุปว่า โลกเป็นโลกที่มีชั้นบรรยากาศ (A spherical globe) พื้นที่มี 4 ด้านล้อมรอบด้วยมหาสมุทร เขาได้วาดแผนที่โลกขึ้น ภูมิศาสตร์ของเขาไม่ใส่ใจภูมิภาคทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันตกและทวีปยุโรป เขาประกาศว่าการเดินเรือมี 2 ทิศทางคือ แล่นเรือไปจากสเปนไปอ้อมทวีปแอฟริกาเพื่อไปอินเดีย หรือแล่นเรือจากสเปนไปทางทิศตะวันตกเพื่อไปสู่อินเดีย ทฤษฎีของเขามีผู้พิสูจน์ต่อมาคือ วาสโก ดา กามา (Vasco da Gama) และเฟอร์ดินานด์ แม็กเจลแลน (Ferdinand Magellan)

นักภูมิศาสตร์กรีกหลายคนแห่งยุคสนใจลงใต้สู่แอฟริกา ชาวเมดิเตอร์เรเนียนเรียนรู้ภูมิภาคขนบธรรมเนียมประเพณีของเอธิโอเปีย (Ethiopia) และได้ข้อมูลบางประการจากภูมิภาคเส้นศูนย์สูตรของทวีปแอฟริกา ภูมิศาสตร์ก้าวหน้าโดยใช้คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญ แต่ทฤษฎีต่าง ๆ ยากแก่การพิสูจน์ในยุคเฮลเลนนิสติก เพราะยังไม่มีเทคโนโลยีการต่อเรือขนาดใหญ่และการเดินเรือข้ามมหาสมุทรอย่างแท้จริง

ชีววิทยา

ในยุคเฮลเลนนิสติก การศึกษาชีววิทยามีความเป็นมาเริ่มต้นจากธีโอฟรัสตัส (Theophrastus, ประมาณ 372 ปี - 288 ปี ก.ค.ศ.) ผู้เป็นสานุศิษย์ของอริสโตเติล เขาศึกษาชีววิทยาแล้วต่อมาได้ศึกษาสัตววิทยา การศึกษาของเขาครอบคลุมไปท้ายสุดถึงพรรณพฤกษาศาสตร์ด้วย ธีโอฟรัสตัสได้แต่งหนังสือเรื่อง **History of Plants** (ประวัติศาสตร์พรรณพฤกษาศาสตร์) และ **Causes of Plants** (มูลเหตุแห่งพรรณพฤกษาศาสตร์) เขาสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติและกำหนดข้อสรุปจากการสังเกตเท่านั้น เขาได้แบ่งพันธุ์ไม้เป็นหมวดหมู่และพรรณนาส่วนต่าง ๆ ของพันธุ์ไม้อย่างถูกต้อง เขาสืบค้นกระบวนการเพาะตัวของพันธุ์ไม้ โดยตระหนักถึงความสำคัญของภูมิอากาศและดินต่อพันธุ์ไม้ ชีววิทยาภายหลังชีวิตของธีโอฟรัสตัสไม่มีความก้าวหน้าทางวิชาการเท่าใดนัก

แพทยศาสตร์

ในยุคเฮลเลนิสติก การศึกษาแพทยศาสตร์รุ่งเรืองมาก โดยสืบสานผลงานของฮิปโปคราตีส การแพทย์ผสมผสานทฤษฎีเข้ากับการสังเกต (Observation) การศึกษาของแพทยศาสตร์มีสองสำนัก ได้แก่

1. สำนักเคร่งจารีระเบียบแบบแผน (Dogmatist school) สำนักประเภทนี้มีการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการสังเกต พินิจพิจารณาคิดหลายแง่มุมเพื่อให้ได้ความจริง และเห็นความสำคัญกายวิภาค (Anatomy) และสรีรศาสตร์ (Physiology) นายแพทย์ที่ขึ้นชื่อมากคือ เฮโรฟิลุสแห่งกาลเซดอน (Herophilus of Chalcedon ประมาณ 335 ปี - ประมาณ 280 ปี ก.ค.ศ.) และเอราซิสตราซุสแห่งเซออส (Erasistrasus of Ceos, ประมาณ 250 ปี ก.ค.ศ.)

2. สำนักนิยมประสบการณ์ (Empiric School) มีการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีการสังเกต การรักษาโรค การใช้ยาเสพติด (Drugs) และการบำบัดโรคด้วยยา (Medicine) นายแพทย์ที่ขึ้นชื่อคือ ฟิลินุส (Philinus) เซราฟิออน (Serapion) และเฮราคลิเดส (Heraclides, อาจจะประมาณศตวรรษที่ 1 ก.ค.ศ.)

ณ นครอะเล็กซานเดรีย เฮโรฟิลุสได้ผ่าศพ ตรวจสอบและวัดทุกสิ่งที่ได้เห็นและสังเกต เขาค้นพบระบบประสาทและค้นพบว่า ระบบประสาทมี 2 ประเภท คือ ประเภทเคลื่อนที่ (Motor) และประเภทความรู้สึก เขาศึกษาสมองโดยพิจารณาศูนย์กลางของความรู้ จักคิดและความเข้าใจ เขาพิจารณามันสมองหลักที่ควบคุมสติ ความรู้สึกตัวและความสำนึก (Cerebrum) และมันสมองส่วนที่อยู่ด้านหลังและด้านล่างของมันสมองเล็ก เขาศึกษาค้นคว้าตับ ปอดและมดลูก

เอราซิสตราซุสได้ค้นคว้าศึกษาสมองและระบบประสาทโดยการผ่าศพศึกษาโครงสร้างของมนุษย์ ทั้งเอราซิสตราซุสและเฮโรฟิลุสศึกษาการแพทย์โดยวิธีการสังเกตศพนักโทษ เป็นการทดลองกับนักโทษประหารด้วยการผ่าศพและชำแหละศพ วิธีการเช่นนี้ได้ทำให้กายวิภาค (Anatomy) และการผ่าตัดได้พัฒนาความรู้ได้มาก ทำให้มีการคิดประดิษฐ์เครื่องมือและมีการพัฒนาวิธีการผ่าศพให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เมื่อ 280 ปี ก.ค.ศ. ฟิลินุสและเซราฟิออน สานุศิษย์ของเฮราฟิลุส ไม่เห็นด้วยกับสำนักเคร่งจารี ทั้งสองได้ตั้งสำนักนิยมประสบการณ์ขึ้นที่นครอะเล็กซานเดรีย สำนักนี้

ศึกษาการแพทย์โดยใช้วิธีการสังเกต รักษาโรค ใช้ยาเสพติดและการรักษาโรคด้วยยา ไชรา คติเดสแห่งทาเรนต์ุม (Tarentum) ได้ค้นพบประโยชน์ของฝิ่นในการรักษาความเจ็บปวด เขาไม่เห็นด้วยกับการรักษาโรคโดยใช้อำนาจเวทมนตร์คาถาเจีปนด้วยยาเสพติดและการบำบัดโรคด้วยยา

การแพทย์ยุคเฮลเลนิสติกมีด้านที่เสียชื่อเสียงมาก เพราะมีการรักษาโรคโดยวิธีการที่ผิดทำนองคลองธรรม นายแพทย์มากมายหลายคนเป็นคนโง่เขลา ไม่มีความสามารถ พูดยาไร้สาระ โลกมาก ทำงานหนักเพื่อเงินเพียงประการเดียว การแพทย์นิยมใช้อำนาจเวทมนตร์คาถา นิยมรักษาโรคโดยใช้อวัยวะสัตว์มาปรุงเป็นยา คนไข้และคนเจ็บป่วยล้วนได้รับอันตรายจากการรักษาโรคที่ผิดทางเช่นนั้น การแพทย์ที่ไม่ถูกต้องและใช้ในทางที่ผิดทำให้แพทยศาสตร์แบบกรีกไม่เป็นที่ยอมรับว่าสมควรศึกษา

การประดิษฐ์คิดค้น

วิทยาศาสตร์ในยุคเฮลเลนิสติก มีการประดิษฐ์คิดค้น ที่สำคัญคือ ปืนลม (Airgun) หนีบเพลิงน้ำ (Water organ) แม้แต่เครื่องจักรไอน้ำ (Steam engine) แต่ไม่มีการใช้สิ่งประดิษฐ์เหล่านั้นเพื่อเป็นเครื่องประหยัดแรงงาน นักวิทยาศาสตร์ยังคิดค้นโดยไม่สามารถนำสิ่งที่ค้นพบและสิ่งประดิษฐ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ อาจจะเป็นเพราะสังคมเฮลเลนิสติกมีแรงงานถูกเหลือเฟือจนไม่จำเป็นต้องคิดค้นพัฒนาเครื่องจักรแทนแรงงานมนุษย์ สัตว์และพลังงานธรรมชาติอย่างจริงจัง มีการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์เฉพาะในการทหารเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ความรู้เรื่องเครื่องจักรกล (Machine) และหลักการของเครื่องจักรกล ได้ถูกสงวนไว้สำหรับยุคใหม่ของโลกตะวันตก

ศิลปะเฮลเลนิสติก

ในโลกตะวันออก ชาวกรีกเป็นชนกลุ่มน้อยอาศัยในนครที่จำลองแบบมาจากนครรัฐกรีก นครใหม่ทั้งหลายเสมือนเกาะตั้งอยู่ท่ามกลางห้วงมหรรณพตะวันออก บรรดากษัตริย์แข่งขันกันสร้างหรือประดับประดาตกแต่งนครให้เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม พลเมืองผู้มั่งมีล้วนอุปถัมภ์ค้ำจุนกวี นักปรัชญาและศิลปินให้สร้างสรรค์ศิลปกรรม พระมหากษัตริย์ทรง

อุปถัมภ์กวีและนักแต่งบทละคร นครและคนรวยบริจาคทรัพย์เงินทองเพื่อสร้างและบำรุงสนามกีฬาและห้องสมุด อาชีพสำคัญ ๆ ล้วนอยู่ในมือของชาวกรีก ไม่ว่าจะเป็นนักประพันธ์กวี ศิลปิน วิศวกร หรือสถาปนิก ชาวกรีกได้สร้างสรรคั้วรรณคดี ศิลปและวัฒนธรรมกรีกบนแผ่นดินตะวันออก

ศิลปกรีกในยุคเฮลเลนนิสติกยังคงเจริญรอยตามจารีตประเพณีกรีกแท้ แต่แสดงความเป็นอิสระมากกว่าในการถ่ายทอดความตึงเครียดและความไม่อยู่นิ่ง และความเป็นตัวของตัวเองในรูปแบบของมนุษย์ สวรรค์หลักมี 2 กระแสนิยม คือ ลัทธินิยมความเหมือนจริง (Realism) และนิยมถ่ายทอดฉากชีวิตประจำวัน

อักษรศาสตร์

แม้ชาวกรีกในสังคมเฮลเลนนิสติกจะมีวิถีชีวิตที่ได้รับอิทธิพลตะวันออกเพียงใด แต่สังคมกรีกยังคงเป็นสังคมกรีกคือ นครทั้งหลายเป็นแบบนครรัฐกรีก พร้อมสรรพด้วยโรงมหรสพและสนามกีฬา ในแวดวงผู้มีการศึกษาและแม้แต่คนที่ไม่ได้เรียนรู้สูงก็ใช้ภาษากรีกเป็นหลัก ความจริงมีอยู่ว่า ภาษากรีกแพร่หลายได้เร็วกว่าวัฒนธรรมทั่วไปของกรีซ เพราะวัฒนธรรมกรีกนั้นปรากฏชัดเจนเฉพาะในมวลหมู่ผู้มั่งมีเท่านั้นที่อยู่ในฐานะที่จะมีชีวิตที่เต็มไปด้วยรสนิยมสูงส่งแบบกรีซได้ ในขณะที่ชาวกรีกระดับชาวบ้านสามารถเรียนรู้ภาษากรีกได้เร็วกว่าการดำเนินชีวิตที่เจริญแบบกรีซ

บรรดานครของโลกเฮลเลนนิสติกเกือบทุกแห่งล้วนมีระบบการศึกษาประเภทต่าง ๆ สนามกีฬา (Gymnasia) ล้วนเป็นสถานศึกษาด้วยโดยมีเอกชนและรัฐอุปถัมภ์ การศึกษาของนครนั้น เดิมเป็นการศึกษาฝึกอบรมทหาร ต่อมามีการศึกษาวรรณคดี ปรัชญา วาทยศิลป์และมารยาทสังคม ห้องสมุดใหญ่ที่สุดเป็นห้องสมุดของรัฐที่ปฐมกษัตริย์พระเจ้าฟิโลเมนีโปรดให้สร้างขึ้นที่นครอะเล็กซานเดรีย เป็นสถานที่ประดิษฐานพระรูปพระเทพีมิวซิส (Muses) แห่งศิลปและวรรณคดี และเป็นสถานที่อนุรักษ์หนังสือเป็นม้วน ๆ 500,000 ม้วน และวรรณคดีคลาสสิกของกรีซ ตลอดจนวรรณคดีที่คัดลอกมาอีกทีหนึ่ง เพอร์กามุม (Pergamum) ก็มีห้องสมุดของรัฐ โดยมีการจ้างคณะเจ้าหน้าที่ดำเนินงานห้องสมุดด้วย

นักประพันธ์เฮลเลนิสติกเป็นนักสะสมหนังสือ เป็นนักวิจารณ์วรรณกรรมและได้พัฒนารูปแบบใหม่ของวรรณคดีรวมทั้งวรรณกรรมประโลมโลก (Romances) นักวิชาการผู้เป็นกวีรุ่นแล้วรุ่นเล่าแห่งนครอะเล็กซานเดรียเป็นบรรณาธิการ รวบรวม คัดลอกวรรณคดีคลาสสิกและแต่งบทวิจารณ์วรรณคดีคลาสสิก ความคิดริเริ่มที่สำคัญคือ วรรณกรรมวิจารณ์ (Literary criticism) การเผยแพร่วรรณคดีคลาสสิกยังเป็นการอนุรักษ์เรื่องราวเกี่ยวกับผู้แต่งวรรณคดีคลาสสิกด้วย วรรณคดีเป็นวรรณกรรมชิ้นใหญ่ เป็นผลงานของการเผยแพร่วรรณคดีคลาสสิกและการรักษาต้นฉบับที่ถูกต้อง งานวรรณกรรมครั้งใหญ่หลวงล้วนเป็นผลงานที่เกิดขึ้นที่นครอะเล็กซานเดรีย ส่วนวรรณกรรมที่เป็นผลงานใหม่มีแนวโน้มที่จะเป็นวรรณกรรมที่สังเคราะห์จากวรรณคดีเดิม ไม่มีลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมเป็นของตนเอง วรรณกรรมประเภทนี้มีเนื้อหาให้นักวิชาการ เต็มไปด้วยการอ้างอิงแน่นหนา คนนอกวงวิชาการไม่สามารถที่จะอ่านให้เข้าใจได้ วรรณกรรมใหม่จึงไม่มีลักษณะดึงดูดผู้คนนัก วรรณกรรมใหม่ไม่เป็นที่นิยมเท่าวรรณคดีคลาสสิก

สถาปัตยกรรม

บรรดาอาณาจักรล้วนมีนครใหญ่ น้อย นครทั้งหลายจำเป็นต้องมีอาคารสถานที่แบบกรีก บรรดาจักรวรรดิทรงแข่งขันกันในการสร้างนครให้ใหญ่โตสวยงาม อาคารสถานที่ทั่วไปในนครได้แก่ เทวาลัยหรือวัด อาคารมีหน้ามุข (Portico) โรงละคร สถานกีฬา น้ำพุและบ้านเรือน อาคารเหล่านั้นล้วนมีขนาดใหญ่โตสวยงามประณีตและเป็นอาคารเป็นกลุ่มเป็นชุดรวมกัน (Urban ensembles) มีหลายนครที่สถาปนิกและวิศวกรวางแผนสร้างผังเมืองและสร้างใหม่หมดทั้งนครเลย สถาปนิกได้ใช้เนินเขาและเนินลาดเอียงเป็นที่ตั้งอาคารสถานที่เป็นแถวเป็นแนวลดหลั่นลงมาเป็นชั้น ๆ ก่อเกิดภูมิประเทศที่มีทิวทัศน์สวยงามมาก

สถาปนิกได้ทดลองสร้างอาคารหลายชั้นลดหลั่นลงมา อาคารเป็นแบบโดริก (Doric) และไอโอนิก ในอาณาจักรเซลิวซิด มีความนิยมสร้างอาคารแบบโครินเทียน (Corinthian) ยอดหัวเสาเป็นรูปใบไม้กึ่งออ่อนช้อยสวยงามสมบูรณ์แบบมาก อาคารที่มีแบบเช่นนั้นที่ขึ้นชื่อลือชาที่สุดคือ เทวาลัยของพระเทพเซอูสในนครเอเธนส์ เป็นเทวาลัยใหญ่ที่สุดของยุโรป อาคารล้วนประดับตกแต่งด้วยงานประติมากรรมผนังสวยงามและมีการใช้โมเสกประดับ

ประติมากรรม

ยุคเฮลเลนิสติกได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการพัฒนาประติมากรรม เนื้อเรื่องของประติมากรรมมีหลากหลายมากขึ้น และมีลีลาท่างที่หลายลีลาให้เลือก รูปประติมาอาจเป็นรูปเหมือนจริง (Realistic) มีลีลาเหมือนตัวละคร (Dramatized) หรือเป็นรูปในอุดมคติ ชาวกรีกยังนิยมทำรูปประติมาเป็นรูปเห็นรอบตัว (Freestanding) ประติมากรได้แสดงความเชี่ยวชาญในการสร้างผลงานที่ถ่ายทอดการแต่งกายให้เห็นละเอียดรอยพับรอยจีบลึกหรือรอยผ้าที่ตัวลงมาตามร่างหรือผ้าพาดพันรอบกาย รูปประติมาที่ขึ้นชื่อคือ **The Nike** (Victory, ชัยชนะ, ประมาณ 200 ปี ก.ค.ศ.) จากเกาะซาโมเทรซ (Samothrace, ในทะเลอีเจียน) และ **The Aphrodite** (จากเกาะเมลอส, Melos หรือ Milo, อยู่ในทะเลอีเจียน) หรือมีอีกชื่อหนึ่งที่คุ้นเคยมากกว่า คือ **วินัสแห่งเกาะไมโล** (Venus de Milo, ประมาณ 120 ปี ก.ค.ศ.)

จิตรกรรม

จิตรกรรมยุคเฮลเลนิสติกมีรูปแบบใด ไม่ปรากฏชัดเจน เพราะมีงานศิลปะน้อยมากที่ตกทอดมาให้ศึกษาได้อย่างละเอียด จิตรกรรมน่าจะได้รับการอิทธิพลแบบอย่างของยุคคลาสสิก แต่มีการพัฒนารูปแบบอย่างไรในยุคเฮลเลนิสติกนั้น ยากที่จะศึกษาได้อย่างถูกต้อง

งานศิลป์

ยุคเฮลเลนิสติกมิได้ใช้เทคนิคใหม่ในการผลิตงานศิลป์เลย ไม่มีการใช้เครื่องกลไก (Machinery) อย่างกว้างขวาง แต่สินค้าก็มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น มีสถานที่เล็ก ๆ ทั่วทุกหนแห่งผลิตสินค้า สินค้าขึ้นชื่อมากคือ ภาชนะดินเผา (Pottery) เป็นงานศิลป์ผลิตตามท้องถิ่น มีความนิยมตกแต่งภาชนะแปลก ๆ ด้วยการเคลือบสีดำ ในศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. มีการผลิตเครื่องเคลือบแดง เรียกว่า เครื่องเคลือบซาเมีย (Samian) เป็นสินค้าที่ครองตลาด ภาชนะดินเผามีท่วงทีลีลา (Style) เปลี่ยนแปลงไปมากแต่กรรมวิธีการผลิตไม่เปลี่ยนแปลง

ในยุคเฮลเลนิสติก มีความนิยมผลิตเครื่องโลหะมีค่าเป็นเครื่องประดับตกแต่ง โลหะมีค่าได้แก่ ทองคำและเงิน ซึ่งใช้ทำเหรียญกษาปณ์และเครื่องประดับอัญมณี ส่วนเหล็ก ก็มีการผลิตใช้อย่างเนกประสงค์ มีการผลิตเหล็กกล้าคุณภาพต่ำแล้ว โดยเพิ่มคาร์บอนลงไปเนื้อเหล็ก

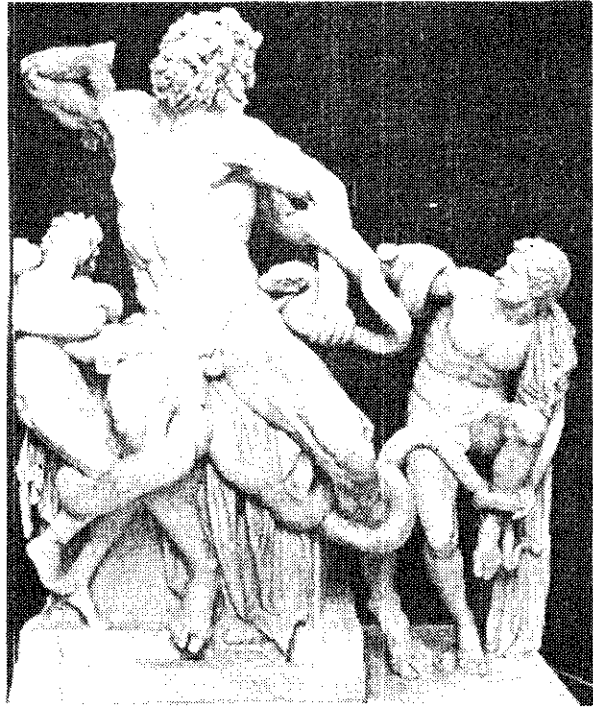
จักรวรรดิกรีกมาเซโดเนียได้ขยายพรมแดนแห่งอำนาจและวัฒนธรรมออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล แต่มิได้เป็นไปตามพระประสงค์ของพระเจ้าฟิลิปที่ 2 และจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์ การสถาปนานครและนิคมทหารในเอเชียตะวันตกและเอเชียกลางได้ก่อเกิดผลสำคัญ คือ การเผยแพร่อารยธรรมกรีกแท้ที่เรียกว่าอารยธรรมเฮลเลนิก (Hellenism) บรรดาอาณาจักรและนครล้วนส่งเสริมการเผยแพร่วัฒนธรรมและการค้า เพื่อเพิ่มพูนพระราชทรัพย์ในท้องพระคลัง วัฒนธรรมที่สรรค์สร้างขึ้นนั้นเป็นวัฒนธรรมกรีกในรูปแบบใหม่ ไม่เหมือนวัฒนธรรมกรีกแท้ ถึงกระนั้น อารยธรรมกรีกกับอารยธรรมตะวันออกก็มิได้รวมกันตามพระราชดำริในจักรพรรดิอะเล็กซานเดอร์

ในโลกเฮลเลนิสติก ชาวกรีกสมาคมกลมกลืนกับชาวตะวันออกในนครที่เป็นแบบนครรัฐกรีก มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่าย ในศตวรรษแรกของโลกเฮลเลนิสติกนั้น การยืมอารยธรรมมีทิศทางเดียวคือ ยืมจากกรีก ถึงกระนั้น บรรดานครแบบนครรัฐกรีกล้วนตั้งตนเป็นกาฝากเกาะกินสูบเลือดสูบเนื้อสังคมท้องถิ่น ไม่มีความพยายามที่จะรวมหรือสร้างอารยธรรมใหม่ ประเพณีนิยมของศาสนาและระบอบราชาธิปไตยได้เป็นปรากฏการแข็งแกร่งต้านทานกระแสอารยธรรมกรีกมิให้กลืนวัฒนธรรมท้องถิ่น ในสังคมเฮลเลนิสติก จึงมีความแปลกแยกระหว่างวิถีชีวิตชาวกรีกกับวิถีชีวิตของชนพื้นเมืองตามครรลองของการที่ต่างคนต่างอยู่ มากกว่าจะอยู่ร่วมกันเพื่อสร้างความเจริญร่วมกัน

บรรดาอาณาจักรเฮลเลนิสติกไม่เคยรวมกันได้ โดยมีภาษา วัฒนธรรมและความคิดเป็นแบบเดียวกัน วัฒนธรรมกรีกหยั่งรากลึกตามชายทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเท่านั้น แผ่นดินเอเชียตะวันตกส่วนที่อยู่ลึกเข้าไป วัฒนธรรมตะวันออกยังตั้งมั่น ไม่ถูกอารยธรรมกรีกกลืน ดังปรากฏว่า อารยธรรมกรีกในเปอร์เซียเป็นเพียงอิทธิพลที่ท้ายสุดก็ถูกกลืนหายไป ในวิถีชีวิตและวิถีความคิดตะวันออกที่เก่าแก่กว่าอารยธรรมกรีก กรณีของยิวเป็นตัวอย่างที่ดี ชุมชนยิวรับวัฒนธรรมกรีก มีการเรียนรู้ภาษากรีก แปลพระคัมภีร์เก่า (Old Testament) เป็นภาษากรีก ในพิธีกรรมตาม โบสถ์วิหารก็ใช้ภาษากรีก ตั้งชื่อรูปแบบการเมืองเป็นชื่อกรีก หยิบยืมวิธีการตั้งชมรมสมาคมพ่อค้ามาจากกรีก แต่เมื่อพิจารณาถึงแก่นแท้ของวิถีชีวิตแล้ว ชาวยิวยังคงผูกพันเหนียวแน่นอยู่กับศาสนาของตน

พระในเกแห่งซาโมเธรซ

นักบวชลาวกอง

วีนิส ผลงานกาปิัว (Capua)

อายุประมาณ 300 ปี ก.ค.ศ.

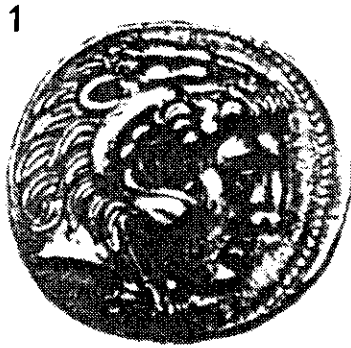
HI 353

รูปประติมาทองตำริด

ฝีมือแสดงผ้าแนบกาย

223

อิทธิพลกรีกในโลกตะวันออก : เหริยณู

เหริยณูที่ 1 พระรูปอะเล็กซานเดอร์ บนเหริยณูเปอร์เซีย

2 พระเทพเซอูส ทรงช้างอินเดีย

3 พระพุทธรูปคันธารทรงพระญาติ

4 เซราคลิส วีรบุรุษในตำนานกรีก

พระราชกรณียกิจยิ่งใหญ่ของบรรดากษัตริย์เฮลเลนิสติกคือ การเผยแพร่อารยธรรมกรีกไปทั่วโลกตะวันออก แม้จะไม่ล้ำลึกหยั่งรากลึกมั่นคง สถาบันโดดเด่นมากคือ กฎหมายและภาษากรีก

ราชวงศ์เซเลิวซิด (Seleucid) นิยมสร้างนครและนิคมทหารแบบกรีก มีชาวกรีกรับราชการทั้งทหารและพลเรือน ในขั้นต้น ราชวงศ์ไม่มีแผนการที่จะเผยแพร่อารยธรรมกรีก แต่การมีชาวกรีกตั้งถิ่นฐานโดยเป็นชนชั้นปกครอง ย่อมทำให้อารยธรรมกรีกมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชนพื้นเมืองด้วย ในศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. ชาวกรีกล้มราชวงศ์แล้วสถาปนาราชวงศ์ใหม่เผยแพร่อารยธรรมกรีกไปไกลถึงอินเดีย

ราชวงศ์พโทเลมีไม่พยายามที่จะเผยแพร่อารยธรรมกรีก ราชวงศ์พโทเลมีมิใช่ นักสร้างบ้านเมือง อียิปต์ที่มั่งคั่งสามารถที่จะอุปถัมภ์ค้ำจุนราชวงศ์ได้คืออยู่แล้ว ระบบราชการที่มีชาวกรีกเป็นข้าราชการนั้นเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพมาก ประชาชนตกอยู่ภายใต้อำนาจอันโหดเหี้ยมเอาแต่ประโยชน์ของราชวงศ์พโทเลมี ในศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. ชาวกรีกผสมกลมกลืนกับชาวอียิปต์โดยการแต่งงาน วัฒนธรรมกรีกเริ่มเจือปนไปในวัฒนธรรมอียิปต์

สำหรับชาวตะวันออกแล้ว ภาษากรีกเป็นภาษาที่ใช้ทั่วไป เป็นภาษาราชการ ภาษาในพระราชสำนัก และเป็นภาษาที่ใช้ในแวดวงการค้าและธุรกิจ ในต้นศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. นครกรีกหลายแห่งยินยอมให้ชนพื้นเมืองเป็นพลเมือง ซึ่งหมายถึงการให้สิทธิร่วมการเมืองการปกครอง

อาจจะกล่าวได้ว่า ชาวตะวันออกส่วนใหญ่รับวัฒนธรรมกรีกแต่เพียงผิวเปลือกนอก โดยยังคงรักษาแก่นแท้ของวิถีชีวิตและวิถีความคิดของตนไว้ อารยธรรมกรีกและอารยธรรมตะวันออกเปรียบเสมือนปุ๋ยวิเศษที่ทำให้อารยธรรมของทั้งสองฝ่ายพัฒนาต่อไปอย่างมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยไม่เคยมีการรวมกันเป็นเนื้อเดียวกัน อารยธรรมเฮลเลนิสติกจึงเป็นอารยธรรมผสม โดยผสมผสานวัฒนธรรมกรีกเข้ากับวัฒนธรรมตะวันออก มีคุณลักษณะพิเศษโดดเด่นมาก

ถิ่นยุคของกรีซ

การแผ่ขยายอารยธรรมกรีกซึ่งเคยเป็นกระแสหลักในศตวรรษที่ 4 และที่ 3 ก.ค.ศ. นั้น เริ่มหมดกำลังที่จะเคลื่อนไหวแล้วภายหลังประมาณ 200 ปี ก.ค.ศ. เพราะแผ่นดินกรีซเป็นจลาจลเกิดกบฏ ผู้คนล้มตายมาก ประชากรกรีกลดลง ชาวกรีกอพยพไปสู่ตะวันออกน้อยลงอย่างช้า ๆ มาก บรรดาอาณาจักรและนครขาดแคลนชาวกรีกที่จะบริหารราชการ เกิดปัญหาขาดแคลนบุคลากรที่จะแทนที่ชาวกรีก บรรดาจักรพรรดิไม่ไว้วางพระทัยในชนพื้นเมือง แม้จะมีความสามารถเพียงใด ก็ไม่โปรดที่จะให้รับราชการมีอำนาจ ด้วยเกรงจะเป็นภัยคุกคามราชบัลลังก์ได้ ชนพื้นเมืองเองก็ไม่สมัครใจด้วยเพราะไม่นิยมเจ้าต่างด้าวของตน ระบบการเมืองจึงขาดพลังแข็งแกร่ง ดังปรากฏในกรณีของอาณาจักรราชวงศ์พโทเลมีและเซลิซิด

การเมืองของโลกเฮลเลนิสติกมีแต่ความยุ่งยากสับสนวุ่นวาย ราชวงศ์พโทเลมีมีความขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อราชวงศ์เซลิซิด ด้วยเหตุซึ่งการควบคุมซีเรียและปาเลสไตน์ มาซิโดเนียเป็นปฏิปักษ์ต่อราชวงศ์พโทเลมี ด้วยเหตุที่ต้องการควบคุมทะเลอีเจียน เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 3 ก.ค.ศ. อียิปต์เสื่อมถอยอำนาจอย่างรุนแรง ราชวงศ์เซลิซิดเผชิญปัญหาอาณาจักรแตกแยกและภาวะจลาจลภายใน บรรดาอาณาจักรและนครเฮลเลนิสติกล้วนอ่อนแอ สุดที่จะต้านทานกำลังแสนยานุภาพของจักรวรรดิโรมันได้ ระหว่าง 200 ปี - 146 ปี ก.ค.ศ. จักรวรรดิโรมันควบคุมมาซิโดเนียและกรีซ อาณาจักรเซลิซิดสูญเสียมณฑลในภาคตะวันออกสุดให้แก่พวกอินเดียสั๊กกะ (Shakas, 165 ปี - 128 ปี ก.ค.ศ.) ดินแดนเมโสโปเตเมียเป็นของพวกพาร์เทียน (Parthians) เมื่อถึงกลางศตวรรษที่ 2 ก.ค.ศ. พรหมแดนการเมืองของอารยธรรมกรีกค่อย ๆ หดตัวลงไปสู่แนวเบื้องหลังแม่น้ำยูเฟรติส ชาวโรมันและชาวพาร์เทียนได้เข้าครอบครองบรรดารัฐเฮลเลนิสติกใหญ่น้อย การแผ่ขยายอารยธรรมกรีกเฮลเลนิสติกได้อ่อนแรงลงเป็นระยะแรก

ครั้งหนึ่ง โฮรัซ (Horace) จินตกรโรมันเรื่งนามได้เอื้อนเอ่ยไว้ว่า “ชาวกรีกผู้เป็นเชลย [ในยามศึก] ได้ทำให้ผู้พิชิตเป็นเชลย [ในยามสงบ]”¹ (“The Greeks, captive, took the

¹ William McNeil, *The Rise of the West, History of the Human Community* (Seventh Edition; Chicago : The University of Chicago Press, 1970), p. 294.